

Mendelova univerzita v Brně
Fakulta regionálního rozvoje a teritoriálních studií

Proces adaptácie českých študentov na cudziu kultúru

Bakalárska práca

Vedúci bakalárskej práce:
Ing. Mgr. Jiří Čeněk

Autor práce:
Ivana Adamišínová

Brno 2015

ABSTRAKT

ADAMIŠÍNOVÁ, Ivana: Proces adaptácie českých študentov na cudziu kultúru. Mendelova univerzita. Fakulta regionálneho rozvoje a mezinárodných študií. Brno. 2015. Vedúci záverečnej práce: Ing. Mgr. Jiří Čeněk.

Cieľom bakalárskej práce „Proces adaptácie českých študentov na cudziu kultúru“ je čitateľa uviesť do problematiky akulturácie a faktorov, ktoré ovplyvňujú adaptáciu jedinca na odlišné kultúrne prostredie. Práca je rozdelená do piatich kapitol, pričom úvodná časť práce je venovaná definovaniu pojmov, ktoré sú kľúčovými v tejto problematike, a ktoré sú častokrát zamieňané. Vzhľadom na súčasný multikultúrny svet považujeme za dôležité, zaoberať sa priebehom akulturácie a faktorom, ktoré ovplyvňujú tento proces. To, aký priebeh a výsledok budem mať akulturačný proces je odrazom zvolenia si akulturačnej stratégie, ktoré sú tiež v práci popísané. Povahe českej kultúry je v práci venovaná samostatná kapitola, v ktorej si české vzorce správania definujeme na základe Hofstedeho dimenzií. Výsledkom skúmania danej problematiky a praktickej časti by malo byť zistenie či sa českých študentov táto problematika týka, vzhľadom k tomu, že išlo o ich dobrovoľné rozhodnutie. Na základe vyhodnotenia praktickej časti sme chceli potvrdiť alebo naopak vyvrátiť platnosť modelu „U“ krivky.

Kľúčové slová: adaptácia, akulturácia, akulturačné stresory, akulturačné modely

ABSTRACT

ADAMIŠÍNOVÁ, Ivana: The process of adaptation of Czech students to foreign culture. Mendel University. Faculty of Regional Development and International Studies. Brno, 2015. Supervisor of Bachelor Thesis: Ing. Mgr. Jiří Čeněk.

The main purpose of the bachelor thesis "The process of adaptation of Czech students to foreign culture" is to inform the reader about the acculturation and factors that affect adaptation of individuals to different cultural environment.

The thesis is divided into five chapters; in the introduction we define the main key words that are used in the paper which are very often misunderstood. Since the modern world is significantly affected by the multicultural society, we find it important to present the process of assimilation as well as the crucial factors that do affect this process. The attitudes of immigrants as well as their cultural background not only affect integration but also separation. We also dedicate one chapter to the nature of Czech people and Czech culture in which we define the behaviour pattern based on Hofstede's dimensions. At the end of the paper we analyse the data in order to find out whether the Czech students are affected by this problem or not. Based on the results of the practical part we either support or deny the "U" shaped curve.

Key words: adaptation, acculturation, acculturative stressors, acculturative models.

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som chcela pod'akovať vedúcemu bakalárske práce Mgr. Ing. Jiřímu Čeněkovi za odborné vedenie práce, cenné rady, poskytnuté materiály, za podporu a trpezlivosť pri jej vytváraní. Vďaka taktiež patrí všetkým respondentom, ktorí mi poskytli vlastné skúsenosti a názory. Rada by som tiež pod'akovala svojej rodine a všetkým blízkym, ktorí mi boli pri písaní práce oporou a bez ich podpory a pomoci by nebolo možné prácu dokončiť.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci: Chyba! Na použití štýlu Název práce na text, ktorý sa má zobrazit' na tomto mieste, použite kartu Domov. vypracoval/a samostatně a veškeré použité prameny a informace jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s platnou *Směrnici o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací*.

Jsem si vědom/a, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 Autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity o tom, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně, dňa .....

.....
Podpis studenta

OBSAH

Úvod.....	8
1 Akulturácia, enkulturácia a adaptácia.....	9
1.1 Akulturácia.....	9
1.2 Adaptácia.....	11
1.3 Enkultúrácia a socializácia.....	12
2 Priebeh a faktory ovplyvňujúce akulturáciu.....	13
2.1 Faktory ovplyvňujúce proces akulturácie.....	15
2.1.1 Faktory zo strany jedinca.....	16
2.1.2 Faktory zo strany prijímajúcej krajiny.....	17
3 Akulturačné modely a stratégie.....	19
3.1 Berryho akulturačný model.....	19
3.1.1 Integrácia.....	20
3.1.2 Asimilácia.....	21
3.1.3 Separácia.....	21
3.1.4 Marginalizácia.....	21
3.2 Akulturačný model podľa Baršu.....	22
4 Akulturačný stres.....	23
4.1 Akulturačné stresory.....	23
5 Špecifiká českej kultúry.....	25
6 Empirická časť.....	29
6.1 Metodika práce.....	29
6.2 Popis výskumného súboru.....	30
6.3 Diskusia.....	41
6.4 Návrhy na riešenie.....	43
Záver.....	44
Zoznam grafov.....	45
Zoznam tabuliek.....	45
Zoznam obrázkov.....	45
Zoznam použitej literatúry.....	46
Prílohy.....	50

ÚVOD

Svet počas celej svojej histórie pozostával z množstva národov a kultúr, ktoré tak isto ak aj v súčasnom svete zohrávali významnú rolu v spoločnosti. Procesom globalizácie sa však čoraz viac rieši téma medzikultúrnych (cross-cultural) vzťahov, nielen v oblasti politiky, či medzinárodného obchodu, ale aj psychológie či vzdelávania. No aj napriek súčasnému multikultúrnemu svetu, sa neustále stretávame so stereotypnými postojmi a monokultúrnym pohľadom, a to nielen v médiách, ale aj v oblasti vzdelávania či bežnom medziľudskom styku.

Cieľom našej práce je sa zamerať na interkultúrne vzťahy počas štúdia v zahraničí a zistiť, aké sú najväčšie prekážky v procese akulturácie na cudziu kultúru a či má význam hovoriť o akulturačnom strese vo vzťahu k študentom. Vzhľadom k tomu, že práca je venovaná predovšetkým zmenám v hodnotách a postojoch, ku ktorým dochádza kontaktom medzi českou kultúrou a zahraničnou hositeľskou kultúrou, sa zameriavame na psychologickú akulturáciu.

Druhá, praktická, časť je venovaná empirickému šetreniu, kde sú výskumnou vzorkou českí študenti vysokých škôl, ktorí majú skúsenosť so štúdiom v zahraničí. Na základe ich odpovedí z dotazníka zistíme, aké sú najčastejšie akulturačné stresory, fázy akulturácie, ktoré boli najťažšie a ako sa s nimi vyrovnali. Tiež budeme zisťovať najčastejšie obavy a pocity študentov po bezprostrednom príchode do zahraničia a po čase strávenom v cudzej kultúre.

Záver práce je venovaný demonštrácií výsledkov z dotazníkového šetrenia a diskusii na tému akulturácia. Zároveň sa pokúsime navrhnúť riešenia na uľahčenie procesu adaptácie sa na cudziu.

1 AKULTURÁCIA, ENKULTURÁCIA A ADAPTÁCIA

Pojem akulturácia sa používal už koncom 19. storočia v takých disciplínach ako kulturológia, antropológia, psychológia či iných spoločenských a humanitných vedách. Do celosvetového povedomia a aj záujmu odborníkov sa však tento pojem dostal až v 50-tych rokoch 20. storočia vďaka americkým antropológom R. Lintonovi, M. J. Herskovitsovi a R. Redfieldovi. Podľa týchto vedcov akulturácia zahŕňa javy, ktoré vznikli v dobe, keď skupiny jednotlivcov pochádzajúcich z rôznych kultúr vstupujú do stáleho, bezprostredného kontaktu, ktorý vedie k zmenám v pôvodných kultúrnych vzoroch jednej alebo oboch skupín. Práve spomínané 50-te roky 20. storočia sa vyznačovali neustálym kontaktom medzi rôznymi kultúrami, ich premenou a zmenami vo vzoroch správania, ktoré tento bezprostredný kontakt priniesol a vyvolalo u odborníkov zvýšený záujem o túto tematiku, čo sa následne prejavilo vznikom množstva akulturačných teórií a modelov. Tieto mali vysvetliť jednotlivé faktory ovplyvňujúce proces akulturácie, aby bolo možné lepšie zvládať akulturačný stres (Pružinec, 2005).

1.1 Akulturácia

Kadeřábková (2000) pri pojme akulturácia uvádza, že tento pojem pochádza z latinčiny, (znamená pri, cultus od colere má význam pestovať) a je špecifickým procesom sociálnych a kultúrnych zmien, ktoré vznikajú ako dôsledok kontaktov rôznych kultúr, je to vlastne špecifická forma adaptácie na nové kultúrne prostredie, do ktorého sa dostal jedinec predtým vychovaný v inej kultúre. Zdôrazňuje, že v multikultúrnom prostredí je proces akulturácie jedincov, ale aj skupín s odlišnou kultúrou veľmi náročný a mal by byť riešený na profesionálnej úrovni.

Pojem akulturácia je v antropologickom slovníku definovaný ako psychosociálny proces, ktorý prebieha v situáciách, kedy sa do kontaktu dostávajú príslušníci dvoch alebo viacerých kultúrnych spoločenstiev, v ktorom členovia jednej kultúry prijímajú presvedčenie, návyky, tradície, hodnoty či jazyk inej kultúry. Aj keď sa zvyčajne stretávame s akulturáciou menšiny, ktorá prijíma vzorce chovania dominantnej skupiny, môže nastať aj opačný prípad, kedy vzorce dominantnej kultúry sú potlačené (Veteška, Průcha, 2012).

Podľa Budžgovej (2013) akulturácia znamená preberanie prvkov cudzej kultúry jednotlivcami, ale aj celými skupinami, respektíve celými sociálnymi vrstvami, pričom k tomuto procesu dochádza v dôsledku kontaktov rôznych kultúr a k prijímaným prvkom radí idey, pojmy, hodnotové systémy, formy vlády, inštitúcie, jazyk, normy, pravidlá apod. Zdôrazňuje, že prispôsobenie môže byť čiastočné alebo úplné v závislosti od formy kontaktu medzi týmito kultúrami. Ďalej uvádza, že akulturácia je spojená najmä s difúziou kultúrnych prvkov a migráciou etnických systémov v priestore a na úrovni jednotlivca potom znamená proces sociálneho učenia.

Mistrík (2006) vymedzuje akulturáciu ako prijatie kultúry, pričom ide v podstate o premenu niektorej z kultúr, ktoré jestvujú vedľa seba, teda kde príslušníci jednej kultúry si osvojujú inú kultúru. Obsahom akulturácie je vzájomné preberanie výsledkov kultúrnej tvorby a vzniká v dôsledku kontaktu príslušníkov odlišných kultúr, pričom funguje vo viacerých etapách, ktoré sú často súbežné:

- kontakt a konfrontácia kultúr (napr. maďarské dieťa nastúpi do slovenskej základnej školy);
- interpretácia a prijatie výsledkov druhej kultúry (učí sa slovenský jazyk);
- modifikácia vlastnej kultúrnej tvorby (prvky slovenčiny začleňuje do svojho materinského jazyka).

Ďalej zdôrazňuje, že sa prejavuje zmenami v správaní, odbúravaním pôvodných zvykov a prijímaním nových zvykov, preberaním vonkajších znakov druhej kultúry, pričom často ruka v ruke s týmito vonkajšími znakmi ide aj o preberanie jej hodnôt.

„Akulturácia je proces, v ňom styk medzi rôznymi kultúrnymi skupinami vedie k osvojeniu nových kultúrnych vzorcov jednou alebo oboma skupinami, pričom môže byť jedna kultúra (napr. minoritná) pohltená (dôjde k dezintegrácii slabšej kultúry a jej asimilácii), alebo môže vzniknúť nová, syntetizujúca kultúra, poprípade sa zachovajú dve oddelené kultúry obohatené cudzími prvkami“ (Hartl, Hartlová, 2000, str. 28).

Berry (2001) vníma akulturáciu ako dvojdimenzionálny model, v rámci ktorého zachovanie autentickej kultúry a prispôsobenie sa novej sa vzájomne neeliminujú, pričom podčiarkuje pôsobenie oboch kultúr. Zastáva názor, že akulturácia je

recipročnou kolíziou a zámenou medzi dvoma a viacerými skupinami, s dôsledkami pre všetky zúčastnené strany, pričom berie ako samozrejmosť, že taká autopsia má príznačný vplyv na minoritnú skupinu. Zmeny u prijímajúcej spoločnosti taktiež nie sú nezanedbateľné.

Uviedli sme niekoľko definícií a pohľadov na pojem akulturácia. Jednotlivé definície sa viac či menej od seba odlišujú, v podstate sa zhodujú, že akulturácia pozostáva z privlastňovania a uprednostňovania nového jazyka, v získavaní stykov mimo svojho etnického spoločenstva, z prijímania nových vzorcov správania, tradícií, ktoré sú typické pre väčšinové obyvateľstvo, teda akulturácia predstavuje akýsi priamy proces asimilácie, ktorá je orientovaná na marginalizovanú spoločnosť.

S procesom akulturácie a so všetkými aspektami, ktoré s týmto procesom súvisia sa stretávajú aj študenti, ktorí na dlhšiu (celé štúdium) či kratšiu (stáže, výmenné pobyty) dobu odchádzajú do zahraničia.

1.2 Adaptácia

Na margo tejto problematiky nemožno opomenúť fakt, že sa niekedy z nedbanlivosti zamieňajú alebo dokonca používajú ako synonymá pojmy akulturácia, enkulturácia a adaptácia, čo pravdepodobne vychádza zo spoločného slovného koreňa daných slov. Avšak každý z týchto slov má iný špecifický význam, podstatne odlišný od ostatných.

Podľa Beisera a kol. (in Berry, 1997) je adaptácia prispôsobenie sa jednotlivcov alebo skupín zmenám, podľa požiadaviek prostredia, pričom môžeme hovoriť o okamžitej adaptácii alebo o adaptácii ako zložitejšom a zdĺhavejšom procese.

Adaptácia podľa Hrehovej, Ráca (2015, s. 87) je „pre človeka charakteristická schopnosť, ktorá pod vonkajšími vplyvmi a v závislosti od genetickej vybavenosti dokáže zmeniť životné procesy. Vyjadruje vnútorný proces prispôbovania sa organizmu. Vývoj prestavby organizmu sa týka všetkých zložiek biopsycho-sociálnej stránky organizmu“

Pojem adaptácia predstavuje podľa Berryho „relatívne stále zmeny, ktoré prebiehajú u jedinca alebo skupiny ako reakcia na požiadavky vonkajšieho prostredia“ (Berry, 2002, s. 48). Berry vo svojej knihe *Cross-Cultural Psychology* zároveň odlišuje

psychologickú a sociokultúrnu adaptáciu. Pri psychologickej adaptácii je jedinec spokojný a vyrovnaný, pri sociokultúrnej adaptácii je jedinec schopný sa vysporiadať so životom v hostiteľskej krajine (2002). Podľa Rymeša (1985) adaptácia môže vyjadrovať prebiehajúci proces, ale zároveň aj konečný stav.

1.3 Enkultúrácia a socializácia

Hartl a Hartlová (2000, str. 129) hovoria o enkultúracii ako o „formálnom a neformálnom preberaní kultúrnych noriem a skúseností v priebehu ontogenézy“. Pre tento proces sa v interkultúrnej psychológii používa pojem kultúrna transmisia, ktorý vyjadruje proces, ako sa človek stáva príslušníkom určitej kultúry. Aj napriek tomu, že podľa Berryho ide o nekončiaci proces, ktorý u jedinca prebieha celý život, uvádza, že „výsledkom úspešnej enkultúrácie je osoba, ktorá je súčasťou kultúry, ovláda jazyk, jej rituály, hodnoty a tak ďalej“ (Berry, 2002, s. 30).

Socializácia, rovnako ako enkultúrácia, je jedným z procesov kultúrnej transmisie, ktorý sa však používa v sociológii či interkultúrnej psychológii a ide podľa Berryho (2002), na rozdiel od enkultúrácie, o úmyselné tvarovanie jednotlivca, učením či výchovou, ako žiť určitým spôsobom prijateľným pre spoločnosť, ktorej je jedinec príslušníkom. V oboch prípadoch môžeme hovoriť, že „výsledkom týchto procesov je rozvoj behaviorálnych podobností v rámci kultúry a behaviorálnych rozdielov medzi kultúrami“ (Berry, 2002, s. 30).

V odbornej terminológii sa stretávame s pojmom sociálna adaptácia, ktorá je veľmi podobná termínu socializácia. Rymeš (1985) uvádza niekoľko rozdielov, ktoré tieto dva pojmy odlišujú. Podľa neho je socializácia, celoživotný, ontogenetický proces, počas ktorého spoločnosť pôsobí na jedinca a ten získava určité vzorce správania. Sociálna adaptácia je naopak skôr krátkodobým procesom, kedy sa človek vyrovnáva novým sociálnym prostredím a osvojuje si vzorce správania danej spoločnosti. Tieto následne využíva k úspešnému zvládnutiu adaptácie.

2 PRIEBEH A FAKTORY OVPLYVŇUJÚCE AKULTURÁCIU

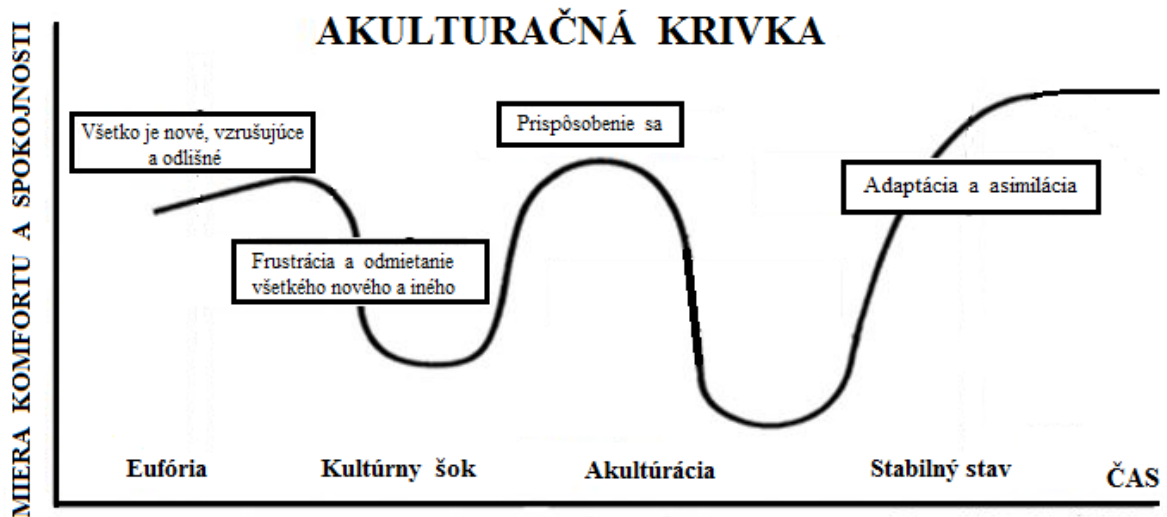
Imigrácia do zahraničia, či už dlhodobá alebo krátkodobá, prináša so sebou množstvo zásadných životných zmien u daného jedinca. Mnohí, a to aj napriek tomu, že sa na cestu intenzívne pripravujú, zdokonaľujú sa v jazyku (či už v anglickom, alebo jazyku danej krajiny), zaujímajú sa o tradície, zvyky, kultúru, sa po príchode do nového prostredia nevyhnú pocitom, ktoré Oberg (1960) popisuje ako kultúrny šok, teda istú úzkosť zo straty dôverne známych znakov a symbolov sociálneho styku a ich nahradenie inými symbolmi a znakmi, ktoré pôsobia zvláštne, vzbudzujú frustráciu a úzkosť a môžu vyvolať odmietnutie a dokonca až ústup. Ďalej stanovil koncept kultúrneho šoku ako súhrn týchto aspektov: vypätie v adaptácii na cudziu kultúru, pocit straty, zmätok medzi očakávanými rolami a vlastnou identitou, pocity odmietnutia členmi novej kultúry, úzkosť a pocit neschopnosti vyrovnať sa s novým prostredím.

Kuric (1997) uvádza, že po kultúrnom šoku prichádza obdobie adaptácie a po ňom akulturácia jedinca.

Oberg (1960 in Pedersen, 1995) rozdelil tento adaptačný proces do štyroch základných fáz:

1. **Fáza „honeymoon“** – pre toto obdobie nazývané ako „medové týždne“ alebo „turistická fáza“ je príznačné počiatočné nadšenie a eufória z nových objavov, zážitkov a skúseností.
2. **Fáza „crisis“** – kritické obdobie frustrácie, sebaobviňovania a odmietania všetkého, čo je spojené s novým prostredím. Táto fáza je označovaná za najťažšiu, pretože človek sa musí vysporiadať so stratou blízkych a prispôbiť sa novému prostrediu.
3. **Fáza „recovery“** – obdobie zotavovania, pre ktoré je typický hnev a odsudzovanie hostiteľskej kultúry. Človeku v tomto stave je veľmi ťažké pomôcť, pretože sa väčšinou izoluje.
4. **Fáza „adjustment“** – obdobie prispôsobenia sa a vyrovnania sa so situáciou a prostredím. Dokáže triezvo posudzovať hodnoty domácej aj hostiteľskej spoločnosti a zameriava sa na účel, za ktorým do cudziny prišiel.

Tieto fázy boli vyjadrené tzv. „U“ krivkou, ktorá však bola zo strany mnohých odborníkov kritizovaná. Podľa týchto názorov pozostáva kultúrny šok z piatich stupňov, a preto vznikla „W“ krivka. Na základe desiatok empirických štúdií, ktoré nedokázali poskytnúť dostatok dôkazov, ktoré by preukazovali existenciu piatich štádií Danú štruktúru však nemožno zovšeobecňovať, nedá sa aplikovať na všetkých jedincov (Pedersen, 1995).

Obrázok 1 Akulturačná krivka

Zdroj: www.callutheran.edu – upravený návrh

Čo sa týka študentov, tak ich najčastejšie problémy Sandhu (1994 in Šišková, 2001) rozdelil do dvoch kategórií, intrapersonálne a interpersonálne. K osobným radí hlboký pocit straty rodiny a priateľov, pocity menejcennosti a neistoty. K vonkajším zase osvojenie si jazyka, komunikačné a sociálne zručnosti, zmeny medzi osobným očakávaním a všeobecnou normou, ťažkosti v nadväzovaní priateľských vzťahov. Výpočet ešte dopĺňa o neistoty vo finančnom zabezpečení, stret s rasistickými názormi a diskrimináciou. K týmto problémom ešte pridáva stres z náročnosti štúdia v cudzom jazyku, čo sa v niektorých prípadoch prejaví na zhoršených študijných výsledkoch. Ďalej uvádza, že tieto okolnosti majú zvýšený vplyv na fyzické a psychické choroby zahraničných študentov. Podotýka, že ale tí študenti, ktorí túto krízu prekonajú spätne hodnotia svoj pobyt v zahraničí ako prínosný s pozitívnym výhľadom do budúcnosti.

Podľa Kurica (1997) proces akultúrácie v sebe zahŕňa fázu orientácie a fázu porovnávania. Fáza orientácie definuje ako obdobie postupného poznávania reality a kultúrnych odlišností krajiny oproti svojmu domovu. Fáza porovnávania starého

prostredia s novým môže mať podľa neho tieto formy, ktoré sú takmer zhodné s fázami definovanými Obergom:

- idealizácia nového prostredia,
- idealizácia starého prostredia, môže byť dôsledkom rozčarovania alebo negatívnych skúseností v novom prostredí;
- akceptácia nového prostredia bez ilúzií, realistický pohľad na seba i spoločnosť.

Adaptácia v prípade študenta je ešte zložitejšia. Študent podľa Rymeša (1985) musí „stretávať sa, prekonávať a prispôbovať sa najrôznejším prekážkam, ktoré stoja v ceste uspokojovania jeho kognitívnych, sociálnych a výkonových potrieb.“ Adaptácia pozostáva z niekoľkých fáz, ktorých priebeh, dĺžka a výsledný stav, sú závislé od povahy a pripravenosti človeka, ako aj od konkrétnej situácie. Výslednému stavu, ktorým je prijatie alebo odmietnutie hodnôt inej kultúry, predchádza zoznámenie sa s hostiteľskou spoločnosťou a konfrontácia vlastných a cudzích hodnôt.

Schopnosť študenta prispôbiť sa novým podmienkam počas pobytu či štúdia v zahraničí ovplyvňuje škála rozličných faktorov, ako jeho povahové vlastnosti a schopnosti, doterajšie výsledky štúdia, sociálno-ekonomický status rodiny študenta, najvyššie ukončené vzdelanie rodičov, úroveň zviazanosti či identifikácie s konkrétnou vysokou školou. Pre uľahčenie adaptácie majú zahraničné univerzity a vysoké školy vypracované programy a využívajú množstvo služieb, ako kurzy podporujúce rozvoj komunikačných zručností, zvládania stresu a iné (Hrehová, Rác, 2015).

2.1 Faktory ovplyvňujúce proces akulturácie

Odchod do inej krajiny je komplikovaným procesom, ktorý prináša so sebou celú škálu zmien v živote človeka, študentov na pobytoch nevynímajúc. Tieto zmeny predstavujú, najmä v prípade dlhodobého pobytu, potenciálnu hrozbu, ktorá môže eskalovať až do traumy či duševných otrasov (Berger, Weiss, 2002). Súčasne môže však znamenať aj nádej na potenciálny osobnostný rast a smerovanie ku kvalitnejšej existencii.

Odchod a život v cudzej krajine je komplexný proces, ktorý ovplyvňuje veľké množstvo faktorov, či už ide o konkrétneho jedinca alebo prostredia, z ktorého prišiel alebo do ktorého prišiel, a tieto komplikujú, ba do konca v niektorých prípadoch aj znemožňujú samotný proces akulturácie.

Mikšík (2009) zastáva názor, že akulturácia, náročnosť jej priebehu, ako aj výskyt negatívnych sprievodných javov závisí hlavne od osobnostných predpokladov jedinca, od jeho doterajšieho života a činností, a taktiež od požiadaviek kladených na nový životný štýl. V neposlednom rade zohráva dôležitú úlohu aj cieľavedomá a presne definovaná organizácia celého procesu navykania na nové požiadavky.

2.1.1 Faktory zo strany jedinca

Tieto faktory výrazne ovplyvňujú zdarnosť adaptácie na nové prostredie a aj keď sú vzájomne prepojené a dopĺňujú sa, môžeme ich roztriediť do troch kategórií, a to:

- biologické a vývinové faktory,
- osobnostná štruktúra,
- osobná história, ktorá obsahuje aj jeho etnickú a kultúrnu identitu (Zima, 2007).

Porth udáva, že fyziologická rezerva, čas, genetická výbava, vek, zdravotný stav, cyklus spánok-bdenie, vnútorná odolnosť a psychosociálne faktory ovplyvňujú to, ako daný jednotlivec posudzuje situáciu, v ktorej sa ocitol a tiež to, aký mechanizmus zvolí na zvládnutie adaptácie (Bratská, 1992).

K biologickým a vývinovým faktorom Zima (2007) radí vek (najnevhodnejšia veková skupina sú malé deti, adolescenti a starí ľudia), pohlavie (ženy sa skôr prispôbia, cudzie prostredie im robí menšie problémy ako mužom), farbu pleti (farba pleti môže výrazne ovplyvniť prijímanie jedinca zo strany hostiteľskej komunity), telesné charakteristiky a zdravotný stav. Osobnostné faktory vymedzuje ako dominantné črty, spôsoby vyrovnávania sa s náročnými udalosťami, mieru flexibility, mieru introverzie a extroverzie daného jedinca. Ďalej píše, že osobná história, obdobie detstva i rodinné pozadie prispieva k utváraniu charakteristických foriem vystupovania a preto je dôležité mať na zreteli spôsob výchovy, religiozitu, kultúrne vzorce,

v ktorých daný jedinec vyrastal. Poznomenáva, že do tejto kategórie radíme aj očakávania jednotlivca, nakoľko nerealistické očakávania môžu skomplikovať proces akulturácie jedinca.

Irmiš (1996) uvádza, že zo strany jedinca sa jedná o fyziologické, emocionálne a behaviorálne faktory.

Pri základných osobnostných predpokladoch Mikšík (2009) uvádza úroveň psychického napätia, dynamiku emócií a citov, účinnú kapacitu rozumu, vôľové úsilie.

2.1.2 Faktory zo strany prijímajúcej krajiny

Dva dominantné faktory v hostiteľskej kultúre, ktoré výrazne ovplyvňujú úspešnosť alebo neúspešnosť akulturácie sú:

- miera homogenity a heterogenity prijímajúcej spoločnosti,
- stereotypy prijímajúcej spoločnosti voči danej komunite migrantov (Zima, 2007).

Uvedený autor ďalej uvádza, že homogénna spoločnosť je vo všeobecnosti menej pripravená na príchod cudzincov. Ich styk s migrantmi pozostáva iba z informácií získaných z médií a z tohto dôvodu ich reakcie nie sú adekvátne. Podotýka, že média často krát napomáhajú pri vytváraní predsudkov avšak na druhej strane zvyšujú informovanosť obyvateľstva.

Vašečka (2009) píše, že v homogénnej spoločnosti sa domáce obyvateľstvo obáva negatív spojených s príchodom cudzincov, ako nebezpečné choroby, kriminalita a pod. a tieto negatívne faktory majú rozhodujúci vplyv na správanie majoritnej spoločnosti voči cudzincom a vďaka nízkej informovanosti a minimálnej frekvencii kontaktov s cudzincami je oveľa väčšia tendencia posudzovať imigrantov ako ohrozujúci element.

Pobyt v heterogénnej spoločnosti je pre cudzinca prijateľnejšou alternatívou, nakoľko prichádza do spoločnosti, kde nepôsobí ako výrazne cudzí element predstavujúci potenciálne nebezpečenstvo. Jeho prispôsobovanie sa v takejto spoločnosti uľahčuje aj prítomnosť migrantov, ktorí do danej kultúry prišli skôr a slúžia ako premostenie medzi domácou a novou kultúrou a okrem toho aj ako prostriedok zoznámenia sa s kultúrnymi vzorcami hostiteľskej spoločnosti.

Podpora (najmä v afektívnej rovine) zohráva podstatnú rolu pri vylučovaní negatívnych zložiek, ako frustrácia, depresia a pod. (Baršová, Barša, 2005).

V homogénnej aj heterogénnej spoločnosti veľký význam zohrávajú stereotypy, postoje a predsudky domáceho spoločenstva voči cudzincom vo všeobecnosti a niekedy aj voči konkrétnemu etniku. Na základe týchto postulátov je potom členmi väčšinovej komunity oceňovaný kolektívne, bez ohľadu na jeho jedinečné vlastnosti, postoje, charakter. Pre cudzinca je teda zásadné, ako je vnímaná jeho etnicita v spoločnosti, nakoľko od týchto postojov sa potom odvíja správanie jedincov hostiteľskej kultúry voči nemu, ktoré môže byť variabilné (Zima, 2007).

Študenti sa zväčša stretávajú s menšími problémami pri akulturácii v porovnaní s inými migrantmi, pretože štúdium v zahraničí je zväčša osobným a dobrovoľným rozhodnutým, navyše sa uskutočňuje zvyčajne v životnom období, keď je človek ľahko adaptabilný. Ďalšou skutočnosťou je, ohraničené časom a umožňuje návrat domov v ktoromkoľvek okamihu. Aj vzhľadom na tieto skutočnosti môže mladý človek - študent v cudzine pociťovať opustenosť, samotu, čo môže vyústiť do jeho izolácie a následne aj predčasnému odchodu." (Berger, Weiss, 2002).

3 AKULTURAČNÉ MODELY A STRATÉGIE

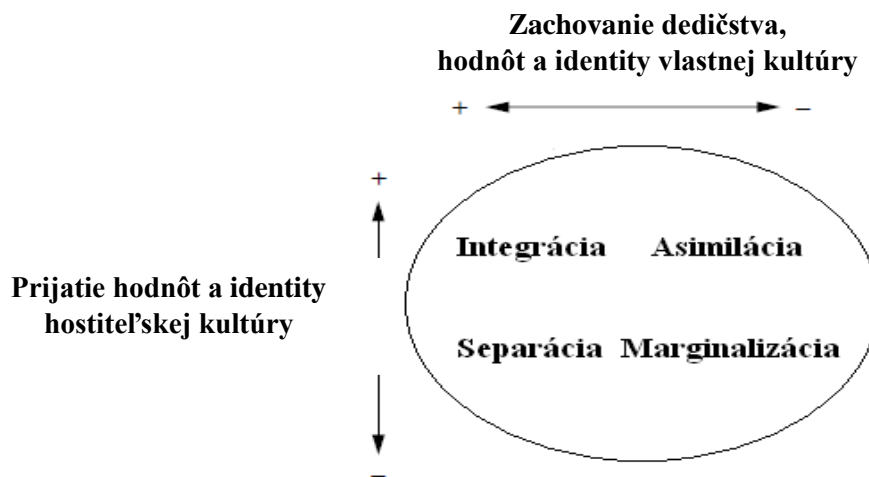
To aký bude život v hostiteľskej krajine záleží na tom, akú stratégiu si ľudia zvolia. Ich voľba je ovplyvnená výchovou, kultúrnymi vzorcami spoločnosti, povahovými črtami každého jednotlivca. Voľba stratégie a dôvody tejto voľby, sú už dlhé roky predmetom množstva výskumov a overovaní už existujúcich modelov.

3.1 Berryho akulturačný model

Berry (2002), v závislosti od preferencií ľudí, ktorú stratégiu si zvolia, popisuje štyri fundamentálne stratégie akulturácie imigrantov. Za najdôležitejšie aspekty, v ktorých sa popísané stratégie odlišujú považuje mieru uchovania si vlastnej identity, a teda „vzťah k vlastnej kultúre a vzťah k hostiteľskej kultúre“ (Berry, 2002, s.354). Tieto dva aspekty podľa neho definujú priestor interkultúrneho kontaktu, v ktorom sa jedinca pohybujú. Zdôrazňuje pri tom skutočnosť, že výber stratégie nie je založený výlučne na postojoch daného jedinca, ale je výrazne formovaný aj hostiteľskou spoločnosťou a otvorenosťou.

Berry (2002) definuje štyri stratégie akulturácie a to:

- integrácia - jedinec alebo skupina si chce zachovať niektoré prvky svojej pôvodnej kultúry a hostiteľská spoločnosť prijíma tieto špecifiká,
- asimilácia - jedinec alebo skupina úplne opustí pôvodnú kultúru, prispôsobí sa kultúre hostiteľskej spoločnosti,
- separácia - jedinec alebo skupina sa snaží ponechať si niektoré prvky svojej pôvodnej kultúry a hostiteľská spoločnosť ho/ich z tohto dôvodu odmieta,
- marginalizácia - jedinec alebo skupina nie je prijatý hostiteľskou spoločnosťou a zároveň stráca/jú svoje špecifiká.

Obrázok 2 Berryho model akulturačných stratégií
 Zdroj: Berry, 2002 – upravený návrh

3.1.1 Integrácia

Za najvhodnejšiu formu akulturácie považuje integráciu. Jedinec s takouto v podstate bikultúrnou identitou má pocit zakorenenia jednak vo svojej domovskej kultúre a zároveň pociťuje súťažnosť ku kultúre krajiny (spoločnosti), v ktorej žije. Stratégia integrácie však nezávisí iba od daného jedinca (skupiny), ale aj od hostiteľskej spoločnosti.

Podľa Kurica (1997, s. 28) „integrácia predstavuje komplikovaný a dlhodobý proces, ovplyvňovaný celou radou individuálnych a situačných faktorov od psychologických predispozícií azylanta cez rozdielne kultúrne tradície jeho krajiny, či región pôvodu, až po prístup hostiteľskej krajiny (napr. ľahšia akceptácia azylanta kultúrne a etnicky bližšieho slovenskej majoritnej skupine, ako Ázijca alebo Afričana).“

Diamant (1995) rozlišuje tri spôsoby integrácie, ktoré však aplikuje na azylantov.

Hyperintegrácia, ktorá je výsledkom nadmerného až nekritického idealizovania si nového prostredia, najčastejšie sa prejavuje u adolescentov, ktorí sa na základe hanby za vlastnú kultúru snažia byť súčasťou určitej sociálnej skupiny,

Hypointegrácia je charakteristická pozdvihovaním vlastnej kultúry a prehnaným zdôrazňovaním svojej odlišnosti, ktorá vedie k izolácii či vzniku get a neúcte k

hostiteľskej kultúre, používaním výhradne rodného jazyka v majoritnej spoločnosti. Pôvodom takéhoto správania bývajú častokrát negatívne skúsenosti.

Štandardná (ideálna) integrácia je výsledkom realistického zhodnotenia situácie a okolia, bez popierania svojej identity a straty integrity.

3.1.2 Asimilácia

Podľa Průcha (2007) pri asimilácii si imigranti uvedomujú, že pre život v hostiteľskej krajine nie je ich kultúra dôležitá a snažia sa čo najviac prispôbiť novému prostrediu a preberať kultúrne vzorce obyvateľov hostiteľskej krajiny.

Strieženec (1996) hovorí o asimilácii ako o dlhodobom procese prispôbenia sa a následne splynutia menšinovej skupiny s väčšinovou sociálnou skupinou. Asimilácia nastáva vtedy, ak človek opúšťa domovskú kultúru a hľadá spôsoby na včlenenie do hostiteľskej spoločnosti. Asimiláciu uprednostňujú jedinci, ktorí majú podobné kultúrne vzorce a nevnímajú rozpory medzi pôvodnou a novou kultúrou. V prípade, že dané kultúry vykazujú vysokú mieru odlišnosti môže byť asimilácia nemožná alebo neakceptovateľná.

3.1.3 Separácia

Separácia, ako píše Berry (2001), je akulturačná stratégia, kedy sa cudzinec rozhodne striktné zachovávať domovskú kultúru. Má závažný vplyv na sociokultúrnu adaptáciu, pretože fixné pridržiavanie sa pôvodnej kultúry môže viesť k nevhodnému správaniu v novej kultúre.

3.1.4 Marginalizácia

Průcha (2007) hovorí, že v prípade marginalizácie ide o určitý druh izolácie. Marginalizované komunity či jednotlivci sú vylučovaní na okraj spoločnosti z ekonomického, politického, ale aj sociálneho života, ide o nespravodlivosť súčasnej spoločnosti, a preto by sa malo dbať na to, aby sa tieto marginalizované skupiny ľudí postupne integrovali do spoločnosti (Young, 2001).

Aj keď sa na priebehu a výsledku akulturácie podieľa mnoho faktorov, Průcha (2007) na základe analýz viacerých vedeckých výskumov konštatuje, že intenzita

akulturácie je závislá od dĺžky pobytu daného jedinca v hostiteľskej krajine a od kultúrnej dištancie. Pojem kultúrna dištancia predstavuje stupeň blízkosti alebo vzdialenosti kultúry pôvodnej a hostiteľskej krajiny. Udáva, že celkovo platí, čím je kultúrna dištancia väčšia, tým viac napätia je v spolužití oboch kultúr. Zároveň na príkladoch poukazuje, že táto teória neplatí univerzálne.

3.2 Akulturačný model podľa Baršu

Model asimilácie, teda úplného začlenenia cudzincov (minority) do hostujúcej majoritnej spoločnosti je založený na jednostrannom procese rýchlej a dá sa povedať, že aj istým spôsobom jednoduchej adaptácii imigranta do novej spoločnosti. Majoritná (hostiteľská) spoločnosť očakáva, že vďaka rýchlemu umožneniu získania občianstva, práv a povinností majoritnej populácie, sa imigrant vzdá svojho materinského jazyka, špecifických kultúrnych a sociálnych rysov a táto skutočnosť povedie k rýchlej asimilácii.

- **Diferencovaná inkorporácia** (tzv. diskriminačný model) je založená na dočasnom pohybe cudzincov. V tomto modeli je minimalizovaný styk medzi etnickými skupinami. Imigranti sú síce začlenení do určitej spoločenskej sféry, ako je napr. pracovný trh, ale ostatné oblasti sú pre nich neprístupné (napr. systém sociálnej starostlivosti, občianstvo, volebné právo apod.).
- **Multikulturalizmus** (pluralitný model) uznáva legitimitu kultúrnej a sociálnej rôznorodosti etnických skupín. Tento model podporuje etnickú a inú odlišnosť od majoritnej populácie. Obe skupiny (minorita i majorita) sa líšia jazykom, kultúrou, sociálnymi vzťahmi. Imigranti majú rovnaké práva ako ostatní členovia spoločnosti, a to vo všetkých spoločenských sférach, pričom sa od nich neočakáva, že sa vzdajú vlastných kultúrnych vzorcov.
- **Od multikulturality k individuálnej integrácii** je štvrtý model. V poslednom období niektoré štáty prechádzajú od zohľadňovania skupinovej odlišnosti k dôrazu na individuálnu občiansku integráciu.

V tejto súvislosti je dôležité pripomenúť, že menšinové politiky štátov sa vyvíjajú a dochádza aj k istej polarizácii názorov o čom svedčí aj vznik štvrtého modelu.

4 AKULTURAČNÝ STRES

Ako sme už uviedli, imigrácia do zahraničia, či už dlhodobá alebo krátkodobá, vo forme stáže alebo štúdia prináša so sebou množstvo zásadných životných zmien, ktoré môžu eskalovať až na úroveň stresorov. Možno povedať, že ide o akési vedľajšie účinky akulturácie, ktoré každý jedinec vníma a znáša rozdielne.

Stres je podľa Hartlovej, Hartla (2000, str. 568) „fyziologická odpoveď na poškodenie alebo ohrozenie organizmu, ktorá sa prejavuje prostredníctvom adaptačného syndrómu; ten priamo ovplyvňuje zdravie tým, že vyvoláva nadmernú a trvalú aktiváciu nervového systému, potom poškodenie imunitného systému.“ V súčasnej odbornej literatúre má však tento termín omnoho širší význam, označuje sa ním aj záťažová situácia a aj stav jednotlivca.

Adaptácia v novom prostredí znamená pre imigrantov často situáciu naplnenú záťažovými situáciami, opakovanými frustráciami, ale aj konfliktami. Jedinci, ale dokonca aj celé rodiny, musia v cudzom prostredí prekonať vlastné psychické problémy, konflikty, ktoré sú spojené so zmenou prostredia a navyše sa musia adaptovať na nové vonkajšie prostredie, nové kultúrne vzorce (Bratská, 1992).

4.1 Akulturačné stresory

V štúdiách a literatúre sa za najčastejší stresor vo všeobecnosti, ale najmä u študentov označuje jazyk. Práve jazyková bariéra je hlavnou príčinou, prečo sa väčšina študentov nedokáže začleniť ku hostiteľskej kultúre. Zároveň problém porozumenia učivu či neschopnosť zodpovedať na otázky vyučujúceho a následné neuspokojivé študijné výsledky významne, v negatívnej miere ovplyvňujú psychiku študenta, s ktorou sa následne spája aj ochota sa prispôbiť hostiteľskej krajine.

Napätie a stres, kvôli nižšej znalostnej úrovni cudzieho jazyka sa u študentov prejavuje strachom z komunikácie s členmi hostiteľskej kultúry a v nadväzovaní vzťahov, čoho výsledkom je vo veľa prípadoch segregácia, sprevádzaná pocitmi úzkosti, osamelosti, niekedy až depresiami na čo poukazuje aj štúdia z roku 2013 (SMITH, R. A., KHAWAJA, N., 2013)

Nie menej významnými stresormi sú sociokultúrne a iné stresory. Významný vplyv má neuspokojovanie základných potrieb istoty a bezpečia. V novej krajine nie

sú obklopení blízkymi ľuďmi, ktorí za štandardných podmienok poskytujú pocit istoty a bezpečia. V prípade individuálnej migrácie ešte vypuklejšia je strata sociálnych vzťahov, keď v krajine pôvodu zostávajú kamaráti, známi, priatelia, niekedy aj partner/ka ku ktorým mal daný jedinec istý vzťah, a ktorí mu v novom prostredí výrazne chýbajú (Irmiš, 1996). Sociálna adaptácia v prípade študentov zahŕňa kontakty s učiteľmi, so spolužiakmi, formovanie priateľstiev a príčiny „neprispôsobenia sa“ v daného jedinca vyplývajú najmä zo sociálnej izolácie, ktorú sprevádza nostalgia, smútok po domove, priateľoch a rodine a z osobnostných rysov jedinca (Hrehorová, 2015).

V prípade kratších či dlhších výmenných stáží či študijných pobytov je tu aj ďalší stresor - vzdelávací. Už sme spomínali, že často u študentov dochádza k zhoršeniu študijných výsledkov. Vzdelávacím stresorom však môže byť aj nezačlenenie sa do študentského kolektívu, a to buď zo strany cudzinca alebo domácich študentov, zlé podmienky v ubytovacom zariadení, problémy so stravou, nedostatok literatúry alebo problémy s literatúrou skrz istú jazykovú bariéru, iný systém štúdia a pod. (Seidler, Kurincová, 2008).

Najväznejším stresovým faktorom, ktorý má negatívny vplyv na proces akulturácie je diskriminácia. Diskriminácia podľa Matouška (2003, s. 52) je „odlišný prístup obvykle k skupinám ľudí určitého veku, pohlavia, rasového alebo etnického pôvodu alebo hlásiacim sa k určitej kultúre a náboženstvu alebo k skupinám, ktoré majú určitú nevýhodu, prípadne okrajové sociálne postavenie, a týmto znakom sa líšia od iných ľudí“.

5 ŠPECIFIKÁ ČESKEJ KULTÚRY

Ako sme uviedli v predchádzajúcej kapitole, život v cudzine je komplexný proces, ktorý ovplyvňuje veľké množstvo faktorov zo strany jedinca, ale aj z prostredia (krajiny), z ktorého daný jedinec vyšiel. Keďže sa v našej práci zameriavame na akulturáciu českých študentov, tak v tejto kapitole sa zmienime, o niektorých špecifikách českej národnej kultúry, ktoré môžu v menšej, či väčšej miere, pozitívne alebo negatívne vplývať na akulturáciu jedinca v cudzej krajine.

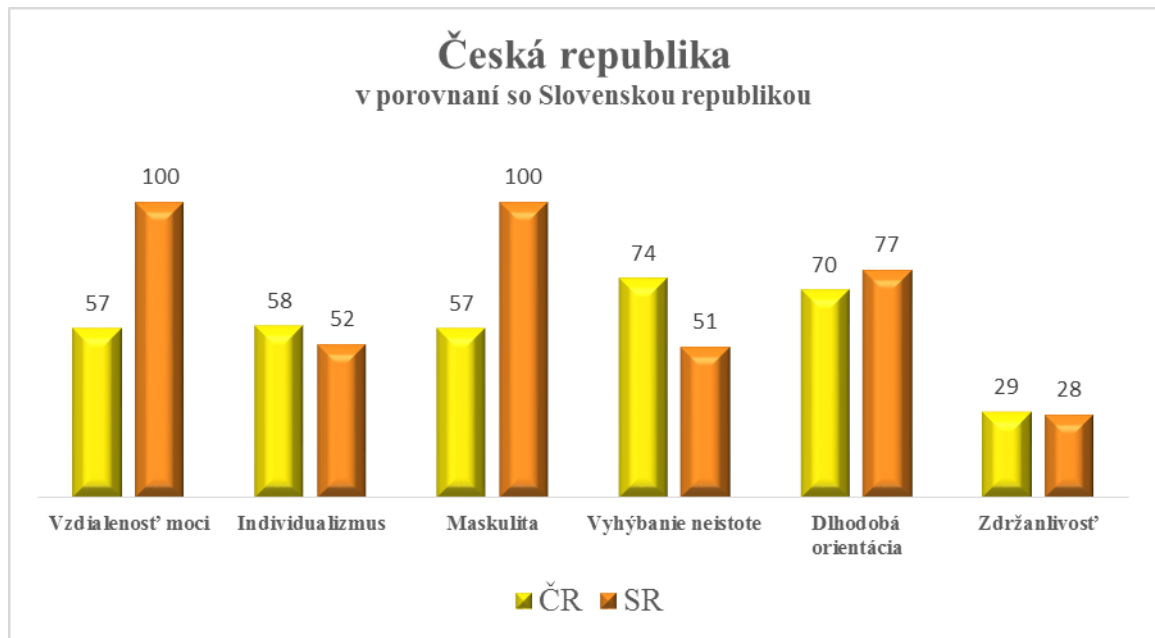
Základom národnej kultúry je odovzdávanie a zdieľanie hodnôt, noriem a vzorcov správania za existencie silných integrujúcich prvkov, akými sú jazyk, tradície, história, politický systém a pod. Hofstede (2007) vytvoril všeobecný model, ktorý zahŕňa v súčasnosti 6 kultúrnych dimenzií na charakteristiku jednotlivých kultúr:

- vzťah k autoritám: aký veľký je odstup podriadených od nadriadených, aká veľká je úcta k autoritám, kto je považovaný za autoritu,
- vzťah medzi jednotlivcom a kolektívom - kolektivismus verzus individualizmus,
- spôsob myslenia - mužského typu (sebapresadzovanie, materializmus, súťaživosť) alebo ženského typu (kooperácia, ohľad na iných),
- spôsob prijímania neistoty a rizika - väčšia alebo menšia tolerancia k riziku,
- orientácia na dlhodobé či krátkodobé ciele,
- pôžitkárstvo verzus obmedzovanie (zdržanlivosť)

Pre vyjadrenie týchto dimenzií pre Českú republiku sme si zvolili graf, ktorý zároveň zobrazuje komparáciu so Slovenskou republikou. Môžeme pozorovať, že aj napriek veľkej kultúrnej podobnosti týchto dvoch národov, sa niektoré dáta pomerne výrazne líšia. Musíme však upozorniť, že hodnoty znázornené v grafe nepochádzajú výlučne z Hofstedeho výskumu, ale sú tvorené kombináciou výskumov viacerých autorov.

Z uvedených hodnôt vyplýva, že česká kultúra vykazuje priemerný stupeň vzdialenosti moci. Táto hodnota, ako uvádza Hofstede (2007) interpretuje stupeň nerovnosti v krajine a o ochote a schopnosti ľudí sa s touto nerovnosťou vyrovnáť.

Podľa údajov sa Česká republika nachádza v pomyselnom strede medzi krajinami, ktoré majú striktnú hierarchickú spoločnosť, kde učiteľ je najvyššia autorita a krajinami, kde učiteľ dáva študentom priestor na ich vlastný názor, očakáva iniciatívu.

Obrázok 3 Hofstedeho dimenzie – porovnanie Českej a Slovenskej republiky

Zdroj: <http://geert-hofstede.com>

Ďalšou z piatich Hofstedeho dimenzií je otázka kolektivismu a individualizmu. Hodnoty hovoria, že česká kultúra prejavuje vo väčšej miere známky individualizmu, pre ktorý je typická nezávislosť jedinca na kolektíve. Jednotlivec zároveň nemôže od skupiny očakávať žiadnu podporu (Hofstede, 2007). Světlík (1996) však pozoruje v školskom prostredí model kolektivismu, v ktorom žiaci a študenti sa snažia nevyčnievať z radu, panuje medzi nimi spolupráca (učiteľ je považovaný za spoločného nepriateľa).

Hofstede (2007) pri tejto dimenzii zastáva názor, že je dôležité brať v úvahu či pojednávame o jednotlivcovi alebo o celej spoločnosti, v prípade jednotlivcov by mala byť táto dimenzia rozdelená na dve.

Pomerne vysoké hodnoty dosahuje tendencia vyhýbania sa neistote, ktorú Hofstede vo svojej knihe *Kultury a organizace* definuje ako „stupeň, v ktorom sa príslušníci danej kultúry cítia byť ohrození neistotou alebo neznámymi situáciami“. Vysoká miera vyhýbania sa neistote je typická pre ortodoxné a konzervatívne krajiny.

Keďže takéto spoločnosti považujú neznáme veci za nebezpečné, býva pre ne typická xenofóbia (Hofstede, 2007).

Nový a Scroll-Machl (2005) počas mnohých empirických výskumov dospeli k stanoveniu kultúrnych štandardov českej národnej kultúry:

- orientácia na vzťahy - česká kultúra preferuje vzťahovú stránku interakcie pred vecnou stránkou, v rámci komunikácie dochádza k osobným stykom, je tu snaha o vytvorenie príjemného prostredia;
- podceňovanie štruktúr - v rámci českej kultúry je plán záťažou a obmedzením, ktorý ho brzdí v rozvoji, v mnohých prípadoch je odmietaný, naopak improvizácia je považovaná za priestor pre kreativitu, všeobecne nezošňurované prostredie považuje za veľmi tvorivé, cíti sa v ňom slobodne;
- simultánnosť - táto charakteristika vyjadruje tendenciu českého národa nevenovať sa iba jednej činnosti, ale naopak práci na viacerých projektoch, nechcú si nič nechať utiecť, menia často svoje pracovné priority;
- kontrola orientovaná na ľudí - znamená, že Česi natoľko neinklinujú k dodržiavaniu všeobecne platných pravidiel, v tejto súvislosti Čech radšej poruší niektoré pravidlo za účelom splnenia nejakej požiadavky voči inej osobe;
- vzájomné prelínanie rôznych aspektov života a osobnosti - česká kultúra je považovaná za difúznu, čo znamená, že v nej dochádza k prelínaniu osobného života s procesným, racionálneho a emocionálneho problému, formálnych a neformálnych štruktúr a pod.;
- silný komunikačný kontext - predstavuje, že Česi sa vyjadrujú viac „diplomaticky“, viac nepriamo, využívajú neverbálnu komunikáciu a množstvo informácii vôbec nepovedia, vyplývajú iba z kontextu, čo však môže spôsobovať nedorozumenia pri komunikácii s ľuďmi pochádzajúcej z inej kultúry;

- vyhýbanie sa konfliktom - v rámci českej kultúry prevažuje tendencia predísť konfliktu, v prípade, že sa do konfliktu dostanú, snažia sa ho riešiť čo najpriateľnejším spôsobom;
- kolísavá neistota - Česi podliehajú značným výkyvom od sebaodceňovania až k prehnanej sebaistote, pôsobia nevyrovnane.

Sebadôvera vo vlastnú prácu a výsledky práce je nevýrazná. Rozdiely v statuse sú dôsledne vyjadrované prostredníctvom tykania/vykania, oslovenia, ako aj formálnejším spôsobom komunikácie. Českú kultúru je možné charakterizovať ako kultúru prihliadajúcu na tradície a na ich zachovanie pre budúce generácie. Emotívnosť je považovaná za prejav srdečnosti (Kašmírová, 2007).

6 EMPIRICKÁ ČASŤ

6.1 Metodika práce

Bakalárska práca „Proces adaptácie českých študentov na cudziu kultúru“ je zameraná na objasnenie problematiky interkultúrnych vzťahov a predovšetkým akulturácie študentov. Na základe štúdií a nami získaných odpovedí od respondentov definujeme a porovnáme, aké sú najčastejšie prekážky a stresory, ktoré sťažujú študentom proces akulturácie.

Metodický postup vypracovania bakalárskej práce je nasledovný:

1. Vyhľadanie potrebných knižných zdrojov, ktoré sa týkajú problematiky interkultúrnych vzťahov a akulturácie.
2. Zber rôznych internetových článkov a štúdií týkajúcich akulturácie študentov v zahraničí.
3. Vypracovanie literárnej rešerše za pomoci získaných štúdií, knižných a internetových zdrojov.
4. Vytvorenie otázok potrebných na zostavenie dotazníka.
5. Vytvorenie dotazníka a jeho rozposlanie výskumnej vzorke.
6. Spracovanie vyplnených dotazníkov.
7. Na základe zhromaždených informácií spraviť analýzu a demonštrovať záver.

Na získanie potrebných informácií pre spracovanie danej témy sme využívali prevažne slovenskú a českú odbornú literatúru a zahraničné štúdie. Knižné zdroje sme získali z knižnice Vysoké školy manažmentu v Trenčíne a Moravskoslezskej knižnice v Brne. Najprínosnejším zdrojom však boli pre našu prácu zahraničné štúdie, zamerané konkrétne na akulturáciu.

Praktická časť bude založená na empirickom výskume vo forme dotazníkov a rozhovorov, ktoré budú študenti, ktorí sa zúčastnili štúdia v zahraničí v rámci programu ERASMUS vyplňať. Na základe dotazníkových odpovedí následne vyhodnotíme, čo je príčinou akulturačného stresu, najčastejšie akulturačné stresory s ktorými sa študenti stretávajú, a ktoré im sťažujú proces akulturácie

6.2 Popis výskumného súboru

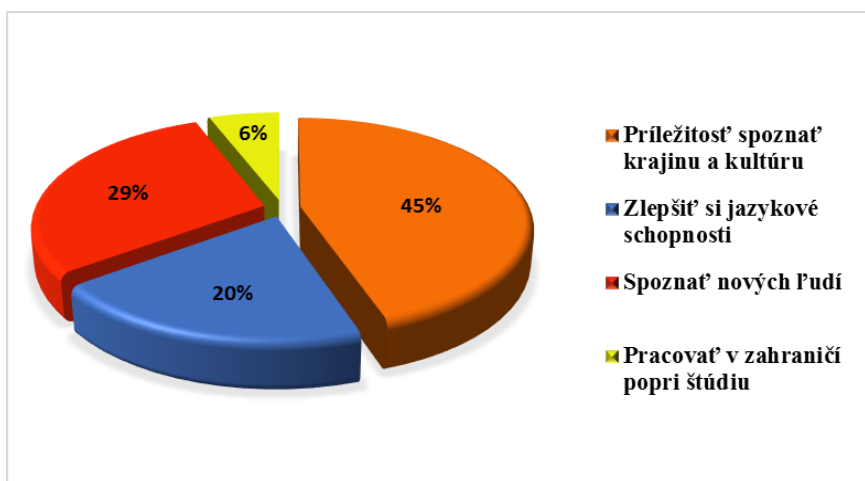
Pri výbere a zostavovaní výskumného súboru bola použitá metóda *snehovej gule* (*snowball sampling*), kde bolo našim cieľom získať respondentov, ktorí budú spĺňať vopred stanovené kritéria, ale výber konkrétnych respondentov bol náhodný. Za výskumnú vzorku v našej práci boli preto zvolení vysokoškolskí študenti českej národnosti, ktorí vycestovali do zahraničia za štúdiom v rámci programu ERASMUS. Výskum bol zároveň aplikovaný na študentoch, študujúcich na vysokých školách v Brne, zväčša na Mendelovej a Masarykovej univerzite. Typ školy však nebol rozhodujúci v našom výskume. Respondentov som získala vďaka spolupráci so študentmi jednotlivých vysokých škôl v Brne, ktorí oslovili spolužiakov a študentov, ktorý absolvovali ERASMUS. Tým boli následne distribuované dotazníky v tlačenej forme. Zozbierané dotazníky boli použité na následné spracovanie a analýzu.

V našom výskumnom súbore, ktorý pozostával z 78 respondentov prevažovali ženy, ktoré mali 59% zastúpenie. Muži predstavovali 41 % nášho výskumného súboru. Z celkového počtu respondentov išlo v 64 % o študentov bakalárskeho stupňa štúdia, zvyšným 36 % bolo študentmi druhého stupňa vysokoškolského štúdia. Tabuľka 1 nám zobrazuje v akom počte bolo v jednotlivých kategóriách zastúpené ženské a mužské pohlavie. Môžeme vidieť, že až 95 % respondentov boli vysokoškolskí študenti do 26 rokov. Čo sa týka dĺžky pobytu, 77 % študentov absolvovali štúdiom na pomerne krátky čas, po dobu jedného semestra. Vzhľadom k tomu, že prevažnú časť výskumného súboru tvorili študenti bakalárskeho štúdia, 86 % študentov vycestovali v rámci ERASMU iba jedenkrát. V našom výskumnom súbore sa nenachádzali žiadni vysokoškolskí študenti III. stupňa, žiadny zo študentov neabsolvoval pobyt dlhšie ako na 2 semestre, a taktiež nikto nevyužil možnosť vycestovať do zahraničia v rámci ERASMU viac ako 2-krát.

Tabuľka 1 Zastúpenie žien a mužov v jednotlivých kategóriách

	Vek		Štúdium		Dĺžka pobytu		Počet absolvovaní programu ERASMUS	
	18 - 26 rokov	26 a viac rokov	I. stupeň	II. stupeň	1 semester	2 semestre	1-krát	2-krát
Ženy	45	1	33	13	40	6	38	8
Muži	29	3	17	15	20	12	29	3
Celkom	74	4	50	28	60	18	67	11

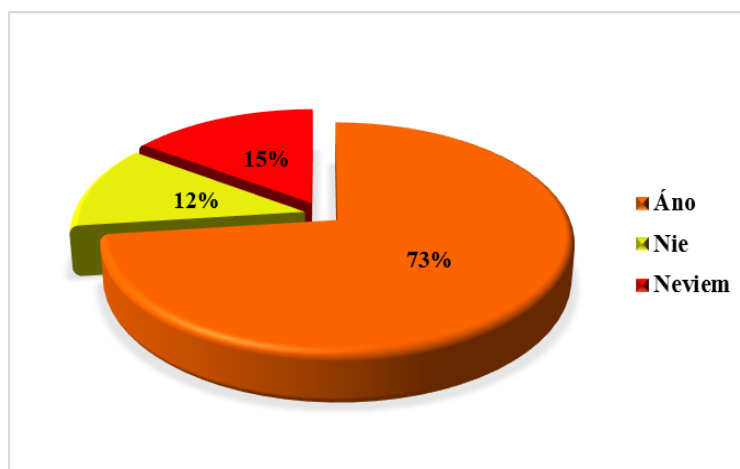
Otázka č. 3: Za akým účelom ste sa rozhodli pre štúdium v zahraničí?

Graf č. 1 Dôvody rozhodnutia študovať v zahraničí

Cieľom tejto otázky bolo zistiť, čo stálo za rozhodnutím ísť študovať na zahraničnú vysokú školu. Študenti mali pritom možnosť vybrať si až dve z uvedených možností a všetci túto možnosť aj využili. Prevažná časť ľudí uviedla ako dôvody príležitosť spoznať krajinu a kultúru a zlepšiť si jazykové schopnosti. Ďalšie dve najčastejšie kombinácie boli príležitosť spoznať krajinu, kultúru a nových ľudí. Až v 45 % považovali toto štúdium za príležitosť navštíviť krajinu a spoznať miestnu kultúru. Ďalším významným dôvodom bola možnosť spoznať nových ľudí, ktorú označilo 29 % respondentov a 20 % osôb si chcelo zlepšiť jazykové schopnosti

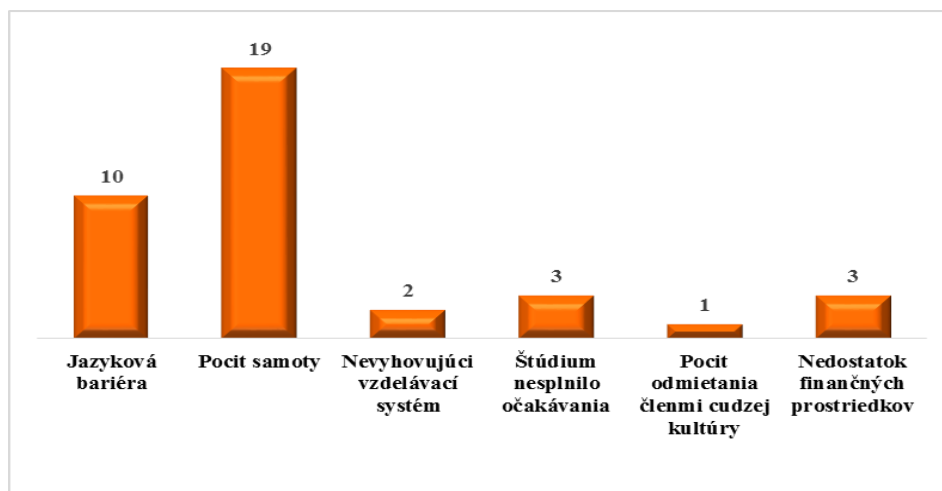
Otázka č. 4: Ak by ste mali opäť príležitosť študovať prostredníctvom programu ERASMUS v zahraničí, využili by ste ju?

Graf č. 2 Počet respondentov, ktorí by využili príležitosť študovať v zahraničí

Na otázku, či by využili opakovanú možnosť vycestovať za štúdiom do zahraničia až 73 % respondentov odpovedalo pozitívne, a túto možnosť by využili. Z celkových 78 opýtaných by však 9 osôb túto možnosť už nevyužilo a 12 respondentov sa nevedelo vyjadriť. Na týchto 21 osôb, ktoré nevedia alebo by už nevycestovali do zahraničia za štúdiom bola smerovaná ďalšia, nadväzujúca otázka, ktorej cieľom bolo zistiť pôvod tohto rozhodnutia.

Otázka č. 5: Ak ste na predchádzajúcu otázku odpovedali nie/neviem, označte z nasledujúcich možností najviac 3 najvýznamnejšie dôvody Vašej odpovede.

Graf č. 3 Dôvody odmietnutia a nerozhodnosti ohľadne voľby študovať v zahraničí

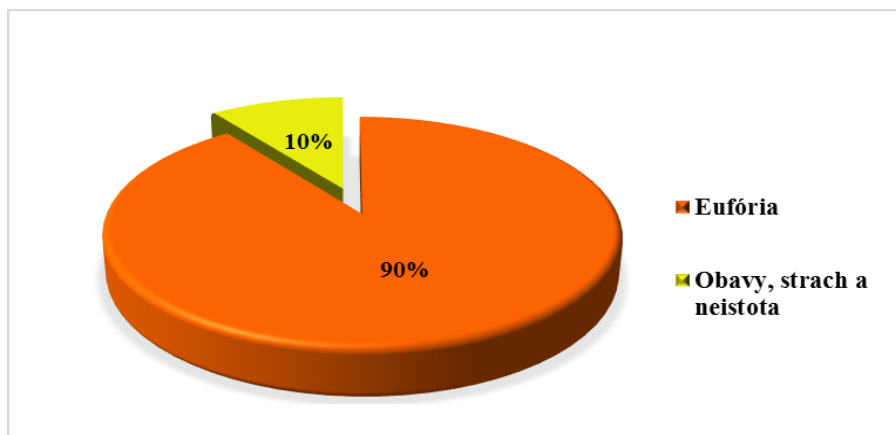
Na základe grafu môžeme vidieť, že ako najväčšia prekážka a najčastejší dôvod prečo by študenti nevycestovali za štúdiom do zahraničia je pocit samoty, ktorý prežívali počas pobytu. Až 19 respondentom chýbala rodina, priatelia či partner a 10 označili ako prekážku jazykovú bariéru. Táto otázka bola smerovaná študentom, ktorí by neodišli alebo nevedia či by ešte využili možnosť študovať v zahraničí. To však neznamená, že študenti, ktorí by túto možnosť využili, nepocit'ovali pocit samoty či jazykovú bariéru, ale pravdepodobne sa s tým vysporiadali a nevnímajú to ako prekážku

Otázka č. 6: Aké boli Vaše pocity bezprostredne po príchode do novej krajiny?

Na základe výsledkov z grafu môžeme potvrdiť priebeh akultúracie podľa „U“ krivky, kedy podľa tejto teórie, je prvotný dojem nadšenie zo zmeny, zo všetkého nového a človek prežíva akýsi pocit eufórie, tzv. „honeymoon“ (Oberg, 1960). Domnievame sa, že tieto pocity eufórie, ktoré pocit'ovalo až 90 % respondentov sú

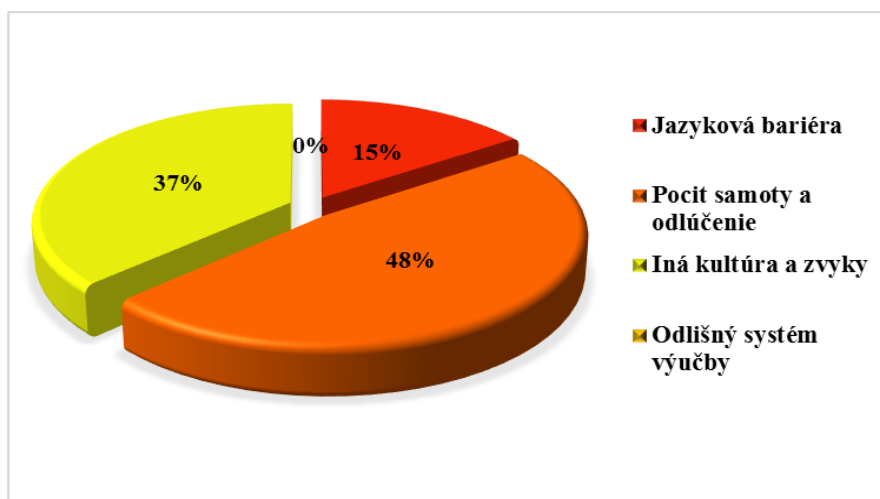

spôsobené faktom, že u väčšiny študentov bolo práve spoznávanie nových ľudí, kultúry a krajiny dominantným dôvodom prečo vycestovali do zahraničia.

Graf č. 4 Pocity študentov bezprostredne po príchode do cudziny

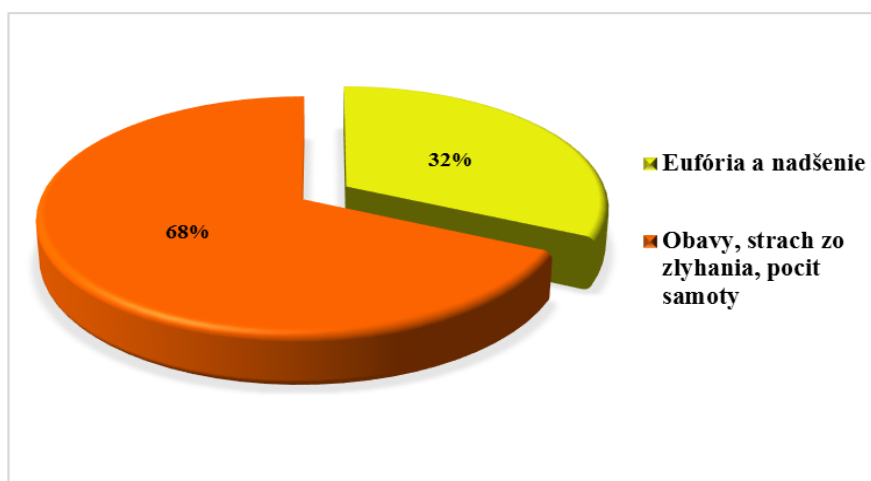
Otázka č. 7: Čo bol najväčší problém bezprostredne po príchode do zahraničia?

Graf č. 5 Najväčší stresor bezprostredne po príchode do zahraničia

Pri tejto otázke nás zaujímalo, čo bol najväčší stresor pre študentov bezprostredne po príchode do zahraničia, pričom študenti si mali zvoliť dve možnosti. Za najčastejší stresor bol označený pocit samoty, spôsobený odlúčením od tých najbližších. Ako druhý najväčší stresor označovali študenti odlišné zvyky. Až 54 študentov označilo za dva najväčšie stresory, s ktorými sa museli potýkať bol pocit samoty a iné zvyky a hodnoty, ktoré vyznávala odlišná kultúra. Za dva najväčšie stresory označilo 20 respondentov pocit samoty a jazykovú bariéru a pre 4 respondentov predstavovali najväčšie stresory jazyk a iné kultúrne hodnoty.

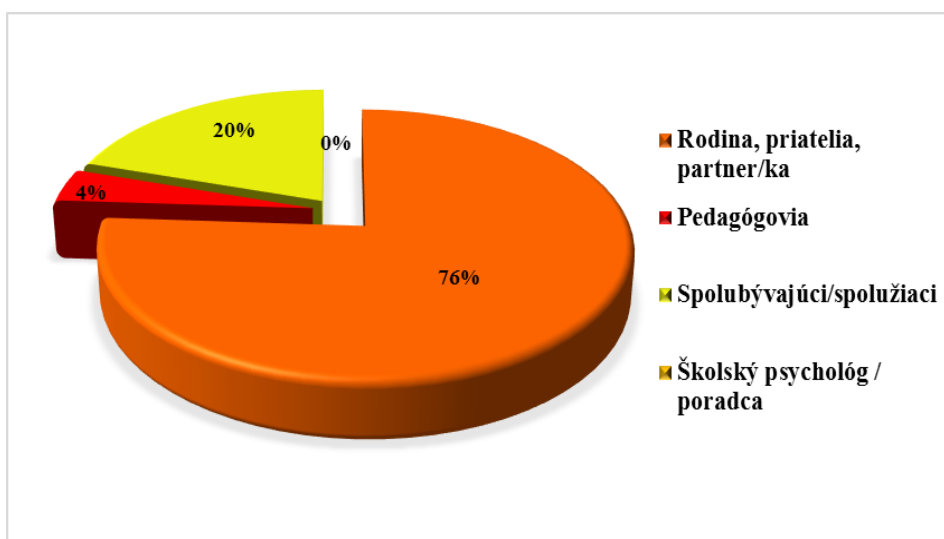
Otázka č. 8: Aké boli Vaše pocity po niekoľkých dňoch strávených v zahraničí?

Graf č. 6 Pocity študentov po niekoľkých dňoch v cudzine

Aj v tomto prípade sa potvrdila teória „U“ krivky, ktorá hovorí o tom, že po období eufórie, ktoré nastáva bezprostredne po príchode do nového prostredia, prichádza tzv. vytriezvenie, kedy sa u jedinca začne prejavovať pocit samoty a odmieta všetko čo sa spája s novou kultúrou. Až u 68 % respondentov prevládali po určitom čase strávenom v cudzej spoločnosti pocit samoty, obavy a strach z nových a iných vecí. Práve v tejto fáze si imigranti začínajú uvedomovať stratu blízkych, preto je označovaná za najťažšiu fázu.

Otázka č. 9: Kto Vám bol najväčšou oporou v ťažkých chvíľach?

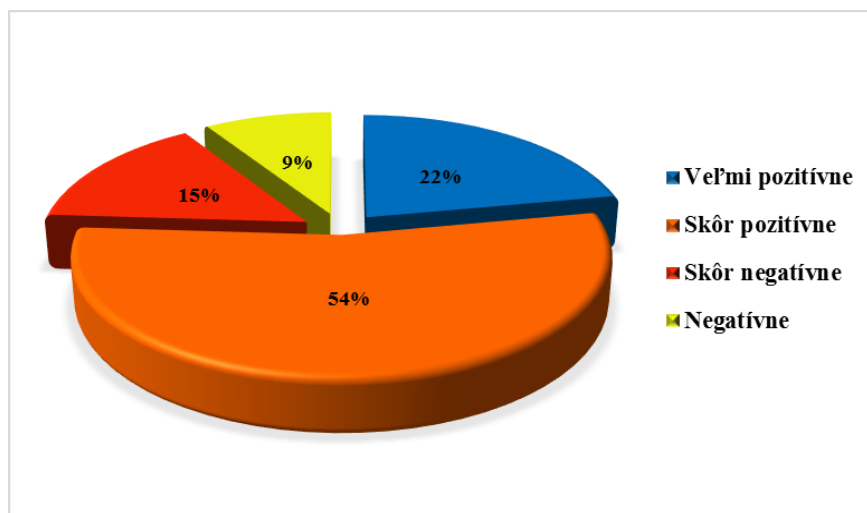

Graf č. 7 Osoby, ktoré boli najväčšou oporou počas pobytu

Na túto otázku odpovedalo až 76 % študentov, že najväčšou oporou im bola rodina a rodinní príslušníci. Významnú rolu zohrávali ako opora aj spolubývajúci či

spolužiaci. Vzhľadom k tomu, že ide o osoby, ktoré sú v rovnakej situácii, v cudzej krajine bez svojich priateľov a blízkych, ide podľa nášho názoru o ľudí, ktorí sú veľmi významnou súčasťou akulturačného procesu.

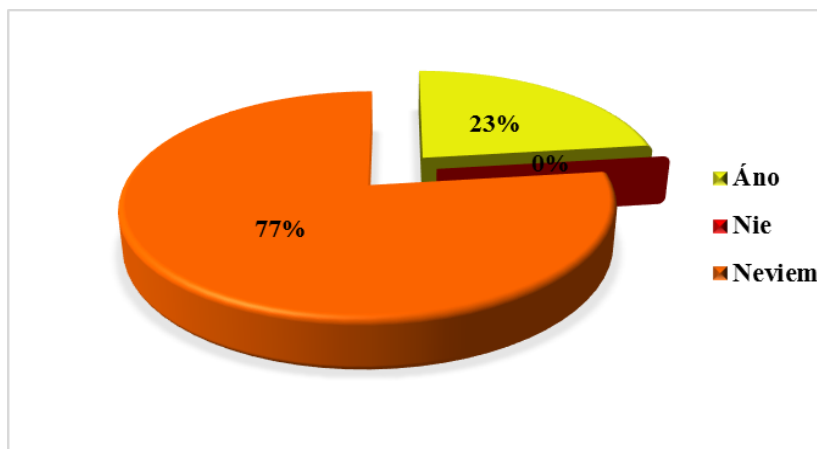
Otázka č. 10: Ako hodnotíte prístup vyučujúcich?

Graf č. 8 Hodnotenie prístupu vyučujúcich

Prístup vyučujúcich do významnej miery ovplyvňuje psychické zdravie a pohodu jedinca v procese akulturácie. Študent, ktorý je v cudzej krajine, komunikuje len v cudzom jazyku, niektoré pojmy alebo slovné spojenia mu nemusia byť známe a preto potrebuje pozitívny prístup pedagóga nie len z pohľadu edukačného procesu, ale aj samotných medziľudských vzťahov. Pre zahraničných študentov je veľmi dôležitý aj individuálny prístup pedagóga vo forme osobných konzultácií prípadne poskytnutia študijnej literatúry. Aj napriek tomu, že 4 % opýtaných označilo pedagógov, ako oporu počas zahraničného štúdia, zhodnotili prístup vyučujúcich do značnej miery ako pozitívny a 22 % dotazovaných dokonca ako veľmi pozitívny. Takmer štvrtina respondentov sa počas svojho štúdia stretla, skôr s negatívnym prístupom k zahraničným študentom. Práve prístup pedagógov a vzdelávací systém, ako uvádza Berry (2002), by mal byť príkladom a prvým krokom k multikultúrnemu vzdelávaniu spoločnosti, a práve školy by mali byť tými inštitúciami, ktoré pomáhajú kultúrne znevýhodneným osobám začleniť sa do spoločnosti.

Otázka č. 11: Bolo Vám počas štúdia k dispozícii poradenské centrum či školský psychológ, na ktorého ste sa mohli obrátiť v prípade potreby?

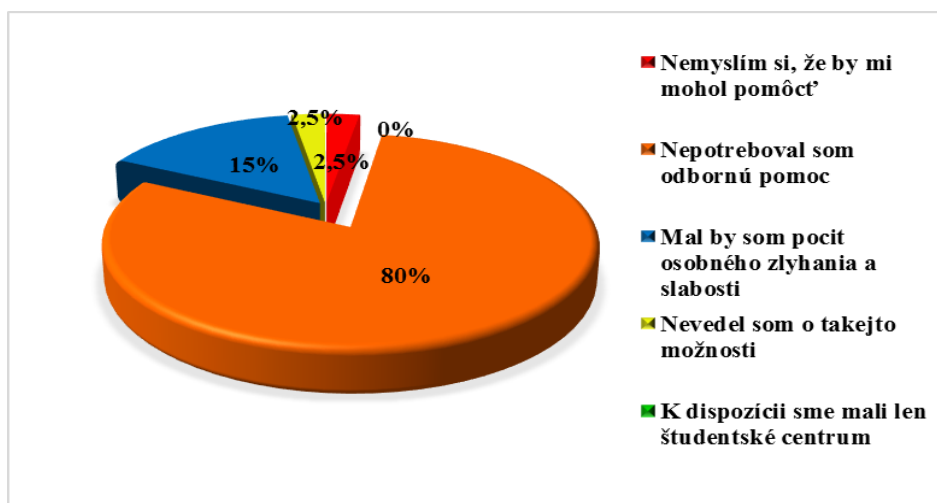
Graf č. 9 Informovanosť o možnosti využiť služby školského psychológa či poradcu

Pri tejto otázke nás zaujímalo, nakoľko sú vybavené jednotlivé vysoké školy či univerzity, čo sa týka pomoci študentom. Nebrali sme však do úvahy študijné oddelenia, ktoré sú k dispozícii v každej škole. V tejto oblasti sa podľa nášho názoru prejavuje slabá informovanosť študentov, o čom svedčia aj odpovede študentov, kedy až 77 % opýtaných nevedelo uviesť či takáto možnosť bola k dispozícii. Podľa nášho názoru je to spôsobené faktom, že študenti nevidia dôvod, prípadne potrebu, využiť tieto služby v budúcnosti, a preto sa o ne ani nezaujímajú. Toto tvrdenie potvrdzujú aj odpovede na ďalšiu otázku, v ktorej sa väčšina opýtaných vyjadrila, že odbornú pomoc nepotrebovali. Ani jeden z respondentov neuviedol, že by školský psychológ alebo poradenské centrum nebolo k dispozícii.

Otázka č. 12: Využili ste služby školského poradcu či psychológa?

Na túto otázku odpovedali všetci 78 respondenti nie. Podľa odpovedí, ani jeden študent nevyužil túto možnosť. Ťažko povedať, či to bolo z dôvodu, ktorý vyplynul z predchádzajúcej otázky, že väčšina študentov nevedela, že takáto možnosť existuje alebo z dôvodu, že nebola potrebná.

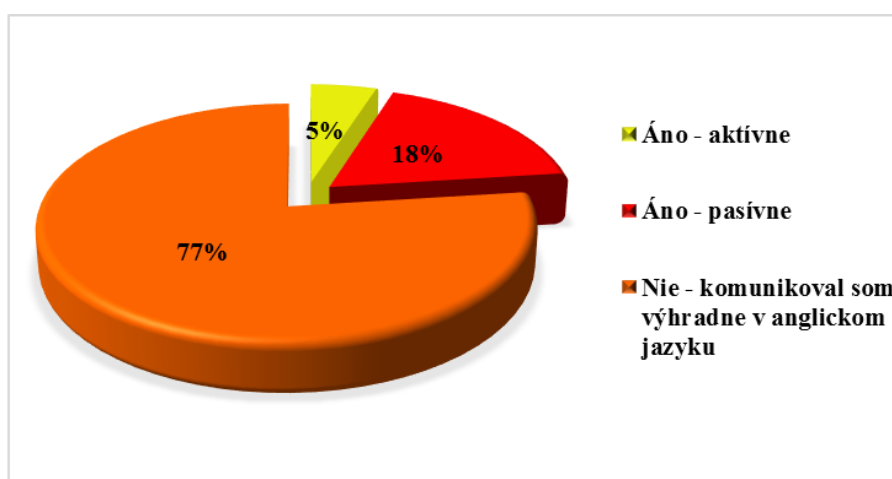
Otázka č. 13: V prípade, že ste na predchádzajúcu otázku odpovedali nie, vyberte dôvod Vašej odpovede.

Graf č. 10 Dôvody nevyužitia odbornej pomoci

Pri tejto otázke prevažovala odpoveď, že študenti nenavštívili odbornú pomoc z dôvodu, že nepotrebovali služby odborníka. 15 % respondentov uviedlo ako dôvod, že by mali pocit osobného zlyhania či slabosti. Z tejto odpovedi usudzujeme, že by službu využili, ale pociťovali by akúsi hanbu. Dvaja respondenti sa vyjadrili, že o takejto možnosti nevedeli a dvaja opýtaní si nemyslia, že by im mohol odborník pomôcť. Z tohto sme dospeli k záveru, že títo študenti by službu ocenili, ale o nej nevedeli alebo ju nevyužili lebo nedôverovali odborníkovi.

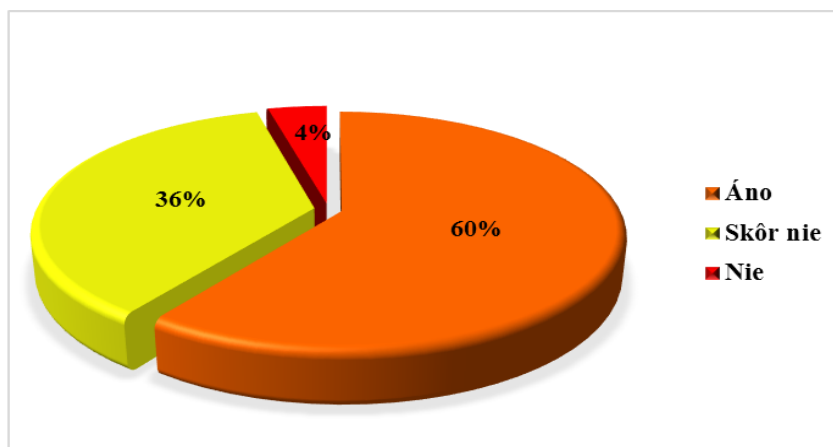
Otázka č. 14: Ovládali ste jazyk krajiny, do ktorej ste vycestovali?

Graf č. 11 Znalosť jazyka cieľovej krajiny

Predpokladom úspešného zvládania súčasného globalizovaného života sú interkultúrne kompetencie jedinca, ktoré sú založené na spoznávaní nielen hodnôt či zvykov spoločnosti, ale hlavne jazyka (Čumová, 2006). Dovoľujeme si tvrdiť, že práve ten je kľúčom k porozumeniu cudzej kultúre a mal by byť naň kladený väčší dôraz v rámci vzdelávacieho procesu. Z dotazníkových odpovedí respondentov pomerne jasne vyplýva, že práve osoby, ktoré ovládali či už aktívne alebo pasívne jazyk krajiny, do ktorej vycestovali, zvládali pobyt v cudzine lepšie. Vzhľadom k tomu, že len 2 z týchto respondentov si pri otázke č. 4 zvolili za odpoveď neviem, máme za to, že znalosť jazyka zohráva jednu z najvýznamnejších úloh v akulturačnom procese. Vzdelávanie v školách. Nízka úroveň výučby jazykov. Jazyk ako významný akulturačný stresor.

Otázka č. 15: Navštevovali ste jazykové kurzy alebo ste sa snažili akokoľvek oboznámiť so zvykmi krajiny, do ktorej ste vycestovali?

Graf č. 12 Jazyková a kultúrna pripravenosť študentov

V oblasti prípravy na pobyt v zahraničí sa na základe spracovaných údajov ukázalo, že len 60 % študentov, sa určitým spôsobom pripravovalo na život v cudzej krajine. Študentov, ktorí sa nepripravovali na život v cudzej krajine boli len 4 % a zvyšných 36 % sa vyjadrilo, že skôr sa nepripravovali, ale úplne prípravu nezanedbali.

Otázka č. 16: Do akej miery Vás vystihujú nižšie uvedené osobnostné charakteristiky?

Tabuľka 2 Mediánové vyjadrenie jednotlivých osobnostných charakteristík

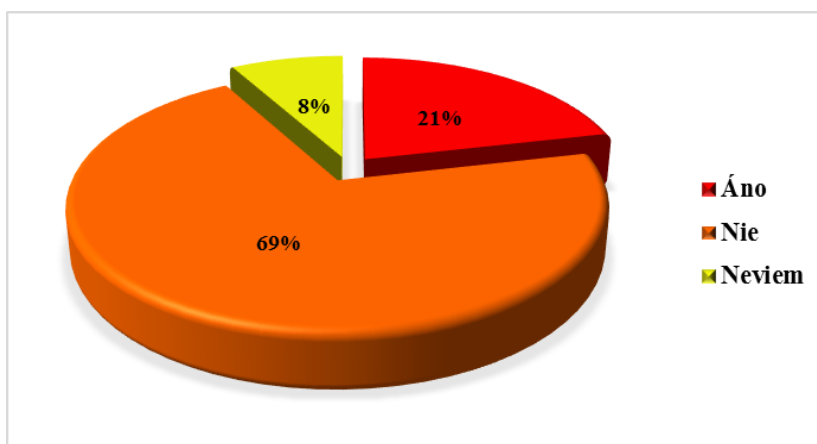
Vlastnosť	Medián	Vlastnosť	Medián
<i>Schopnosť ľahko nadväzovať kontakty</i>	3	<i>Schopnosť obhájiť si vlastné hodnoty v prostredí cudzej väčšinovej kultúry</i>	4
<i>Tolerancia voči iným kultúram</i>	3	<i>Sebavedomie a sebaistota</i>	3
<i>Ochota učiť sa nové veci</i>	5	<i>Komunikatívnosť</i>	3
<i>Ochota rešpektovať hodnoty inej kultúry</i>	4	<i>Odolnosť voči stresu</i>	3
<i>Ochota prijať hodnoty diametrálne odlišnej kultúry</i>	1	<i>Schopnosť prijať zlyhanie či neúspech</i>	4
<i>Presvedčenie a viera vo vlastné hodnoty</i>	4	<i>Ochota zapájať sa do kolektívnych činností</i>	4

Pri tejto otázke mali respondenti uviesť na stupnici 1 - 5 mieru, do akej jednotlivé vlastnosti u nich prevládajú, pričom číslo 1 predstavovalo, že touto vlastnosťou človek nedisponuje. Nakopak číslo 5 bola maximálna možná hodnota. Následne boli z týchto hodnôt vytvorené mediánové hodnoty pre každú vlastnosť. Najvýraznejšie hodnoty môžeme vidieť u ochoty prijať hodnoty diametrálne odlišnej kultúry, ktorá je reprezentovaná najnižšou hodnotou 1. Respondenti sú teda ochotní rešpektovať hodnoty inej kultúry či učiť sa nové veci, ako môžeme vidieť v tabuľke, ale prijať tieto hodnoty ochotní nie sú.

Otázka č. 17: Bola podľa Vášho názoru výška štipendia adekvátna pre život v danej krajine?

Pri tejto otázke nás zaujímalo, aký názor majú študenti na výšku poskytovaného štipendia. Podľa 69 % opýtaných študentov nebola výška štipendia adekvátna pre život v krajine. Naopak 21 % respondentov uviedlo, že štipendium im pre život v krajine postačovalo, 8 % študentov sa nevedeli vyjadriť k tejto otázke. Samozrejme tieto odpovede závisia v značnej miere aj od nárokov študentov, ale tiež od cieľovej krajiny

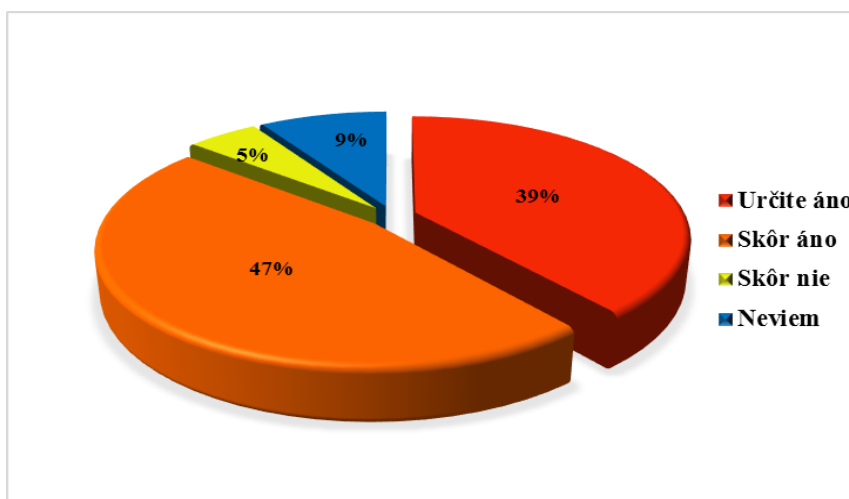
a jej životnej úrovne. Taktiež študenti vedia, že výška štipendia vo väčšine nepokrije všetky ich náklady.

Graf č. 13 Adekvátnosť výšky štipendia

Otázka č. 18: Umožnilo by Vám vyššie štipendium plnohodnotnejšie sa zapájať do spoločenského života a tým uľahčiť pobyt v zahraničí?

Do jednej zo skupín akulturačných stresorov sa zaraďuje aj sociálna situácia či výška štipendia, ktorá býva často problémom integrovať sa do spoločnosti. Zaujímalo nás preto, či skutočne študenti vnímajú výšku štipendia ako niečo, čo by im uľahčilo proces akulturácie a integráciu do spoločnosti. Z celkového počtu opýtaných sa až 76 % priklonilo k tomu, že vyššie štipendium by im pomohlo plnohodnotnejšie sa zapájať do spoločenského života. Len 5 % opýtaných sa vyjadrilo, že táto forma pomoci by im v procese akulturácie nepomohla a 9 % študentov sa nevedelo vyjadriť k tejto otázke.

Graf č. 14 Názor na výšku štipendia a jeho vplyv na integráciu

6.3 Diskusia

Cieľom práce bolo na základe dotazníkového šetrenia odpovedať na niektoré otázky súvisiace s procesom akulturácie a jeho úskaliami. Pokúsili sme sa overiť, či sa priebeh „U“ krivky skutočne stotožňuje s reálnymi skúsenosťami študentov. Ďalším čiastkovým cieľom bolo zodpovedať na otázku, čo bolo pre študentom najväčším stresorom, ktorý im sťažoval adaptáciu na cudziu kultúru, ale aj to ako študenti zvládajú stres.

Vzhľadom k tomu, že prevažná väčšina, 77 % respondentov strávila v zahraničí jeden semester, ide o pomerne krátky čas na to, aby človek prešiel všetkými fázami akulturácie. Taktiež máme za to, že pri takomto krátkom pobyte je len malá pravdepodobnosť adaptácie jedinca na cudzie prostredie, keďže ide o dlhodobý proces. Akulturačnému procesu a jeho fázam boli venované predovšetkým otázky č. 6 a č. 8. Pri týchto otázkach sme sa pýtali konkrétne na pocity bezprostredne po príchode do cudziny a na pocity po určitej dobe strávenej v cudzine. Na základe odpovedí respondentov môžeme skutočne potvrdiť, že ako prvé zažívajú imigranti eufóriu z nových vecí, čo potvrdilo 90 % respondentov. Avšak po niekoľkých dňoch strávených v cudzom prostredí sa až u 68 % študentov prejavila frustrácia a pocit samoty a 32 % osôb pociťovalo stále pocit nadšenia.

Pomerne zreteľný súvis sme spozorovali medzi komunikatívnosťou a sebaistotou a schopnosťou obhájiť si vlastné hodnoty v prostredí cudzej kultúry. Ľudia, ktorí sa označili za sebaistých, nemali zároveň problém nadväzovať nové kontakty, nepociťovali strach a neistotu počas pobytu v cudzej krajine v takej miere, ako tí ktorí boli menej schopní nadviazať nový kontakt. Práve osoby vyznačujúce sa komunikatívnosťou patrili do skupiny, ktorá nepociťovala do takej miery smútok.

Ako sa ukázalo študenti uprednostňovali komunikáciu v anglickom jazyku a len 23 % ovládalo jazyk cieľovej krajiny, z toho len 5 % ovládalo jazyk aktívne.

Podľa odpovedí výskumného súboru sa českí študenti nestotožňujú a nie sú ochotní prijať hodnoty kultúry, ktoré sa diametrálne odlišujú od nimi vyznávaných hodnôt. Ako nám však ukazujú výsledky, sú ochotní rešpektovať tieto hodnoty a tolerovať inú kultúru, aj napriek tomu, že presvedčenie a viera v hodnoty vlastnej kultúry je pomerne silná.

Výskumná vzorka vykazovala podľa odpovedí priemerné hodnoty, v oblasti zvládania stresu, čo nám znázorňuje Tabuľka 1, kde mediánová hodnota zvládania stresu je 3. Respondenti sa nevyznačovali ani sklonmi k podliehaniu či odolnosti voči stresu. Aj napriek výslednej neutrálnej hodnote, bolo osôb, ktoré nie sú odolné voči stresu, viac, ako tých, ktoré nepodliehajú stresu alebo ho zvládajú. Stres je častým pôvodcom vzniku skratových situácií či zlyhania človeka, a preto to, ako človek zvláda stres a je schopný prijať zlyhanie či neúspech je v situáciách, kde nemá ako oporu svojich blízkych, veľmi dôležité. U schopnosti prijať zlyhanie sme aj napriek tomu, že väčšina respondentov ho vnímali ako bežnú súčasť života, spozorovali úzku spojitosť s otázkou č. 13. Všetci respondenti, ktorí sa vyjadrili, že by nevyužili pomoc odborníka pri akulturácii z dôvodu osobného zlyhania, sa vyznačovali slabou schopnosťou prijať zlyhanie.

V závere nášho dotazníkového šetrenia nás zaujímal názor študentov na výšku štipendia, ktorá má taktiež vplyv na adaptáciu imigranta. Na základe výsledkov môžeme zhodnotiť, že väčšina študentov nespokojná s výškou štipendia a 76 % študentov sa vyjadrilo, že vyššie štipendium by pozitívne ovplyvnilo adaptáciu na novú kultúru.

Empirická časť poskytuje pohľad na problematiku akulturácie na cudziu kultúru, na základe odpovedí študentov, ktorí sa boli nútení k spolužitiu s cudzou kultúrou. Tento akulturačný proces bol do určitej miery zkomplikovaný tým, že na študentov boli kladené nároky, vo forme absolvovania štúdia. Tiež boli odlúčení od rodiny a museli komunikovať v cudzom jazyku. Aj napriek tomu, že prevažná väčšina pociťovala pocit samoty na základe odlúčenia od rodiny a určitou bariérou bola jazyková bariéra, až 73 % študentov by využilo možnosť vycestovať do zahraničia za štúdiom. Problematiky akulturácie je aj napriek dnešnému multikultúrnemu životu stále aktuálna. Je potrebné realizovať ďalšie výskumy, aby bolo možné prijať riešenia na zjednodušenie akulturačného procesu. Ako sme však už uviedli, ide o dobrovoľné rozhodnutie mladých ľudí, preto nie je problematika taká aktuálna ako u osôb, ktorí boli do zahraničia nútení odcestovať za prácou či za lepšími životnými podmienkami.

6.4 Návrhy na riešenie

Jedným z našich čiastkových cieľov bolo navrhnúť riešenia, ktoré by pomohli uľahčiť študentom proces akulturácie počas štúdia v zahraničí. Na základe odpovedí respondentov sme v praktickej časti našej práce definovali problémy, ktoré sťažujú študentom adaptáciu na cudziu spoločnosť, s odlišnými hodnotami a presvedčeniami.

Príležitosť k zlepšeniu vidíme predovšetkým v multikultúrnom vzdelávaní, ktoré je tak často diskutovanou témou. Je potrebné aby bolo súčasťou života človeka už v rannom štádiu socializácie, kedy sa jedinec formuje k obrazu spoločnosti a formujú sa jeho hodnoty, postoje či vzorce správania.

Nevyhnutnou podmienkou pre multikultúrne formovanie ľudí a hlavne uľahčenie akulturácie imigranta je znalosť jazyka. Len veľmi malé percento respondentov bolo schopné sa dorozumieť v jazyku krajiny, do ktorej vycestovali. Riešenie by sme videli v povinnom absolvovaní intenzívnej výučby jazyka. Znalosť anglického jazyka možno v súčasnosti považovať za samozrejmosť, no pre začlenenie do spoločnosti nie vždy stačí. Ako nám dokazuje aj výskum, osoby, ktoré ovládali jazyk hostiteľskej krajiny, či už aktívne alebo pasívne, boli schopné sa rýchlejšie zapojiť do spoločenského života. Išlo však len o veľmi malé percento ľudí.

Možnosťou ako aktívne zapojiť študentov do školského či spoločenského života, a zároveň zoznámiť ich s tradíciami a zvykmi hostiteľskej kultúry, je organizovanie školských akcií a rôznych zoznamovacích výletov a podujatí. Tento systém sa využíva v mnohých krajinách a považujeme ho za veľmi efektívny.

Vzhľadom k tomu, že proces akulturácie je ovplyvnený aj stranou imigranta, aj stranou hostiteľskej kultúry, sú akékoľvek riešenia bezvýznamné, v prípade, že záujem o úspešnú akulturáciu neprichádza z oboch strán.

ZÁVER

Proces, pri ktorom sa jednotliviec či skupina prispôsobí kultúre a kultúrnemu prostrediu inému ako to, v ktorom vyrastal, sa už v 19. storočí označoval termínom akulturácia. Do záujmu odborníkov, neskôr i spoločnosti sa však dostal až v 50. rokoch 20. storočia, pre ktoré boli príznačné silné migračné vlny. Práve v tomto období bolo nutné sa interkultúrnymi vzťahmi a začlenením migrantov do spoločnosti zaoberať o to intenzívnejšie. Zámerom mojej práce bolo uviesť čitateľov do problematiky akulturácie a to objasnením základných pojmov, akulturácia, enkulturácia a socializácia, ktoré sú často zamieňané, ako aj na základe odbornej literatúry v krátkosti popísať proces akulturácie. Vzhľadom k tomu, že v našej práci sme sa zameriavali na kontakt českých študentov s cudzou kultúrou, bola pozornosť sústredená predovšetkým na individuálnu, psychologickú akulturáciu, pri ktorej dochádza podľa Berryho (2002) k zmenám postojov či identity. Cieľom tejto práce bolo prostredníctvom výskumu zistiť či študenti zažívajú akulturačný stres, vzhľadom na to, že ide o ich dobrovoľné rozhodnutie. Zároveň sme na základe odpovedí respondentov, ktorými boli vysokoškolskí študenti českej národnosti, ktorý absolvovali štúdium prostredníctvom programu ERASMUS, definovali najväčšie stresory, ktoré majú významný vplyv na celkový priebeh akulturácie, ako aj na jej výsledok, či prípadnú adaptáciu. Na základe výsledkov z výskumu sme sa pokúsili navrhnúť riešenia, ktoré by podľa nášho názoru mohli významne ovplyvniť a uľahčiť proces akulturácie.

Na základe odpovedí získaných dotazníkovým šetrením je podľa nášho názoru možno tvrdiť, že problematika akulturácie nie je u študentov taká aktuálna, ako u ľudí, ktorí odchádzajú do zahraničia za prácou, či kvôli iným okolnostiam. Významnú úlohu zohráva aj fakt, že ide o dobrovoľné rozhodnutie, ktoré je len dočasné a možno ho kedykoľvek zmeniť. Rozhodujúcim faktorom ako sme aj uviedli je tiež vek, dĺžka pobytu, ale aj prístup a povaha imigranta a hostiteľskej spoločnosti. Práve z tohto dôvodu, je potrebné pre lepšiu integráciu imigrantov zlepšiť kvalitu sociálneho systému a pozdvihnúť úroveň multikultúrneho zmýšľania ľudí. Výskum nám však potvrdil, že čo sa týka odborne či psychologického poradenstva, študenti neprejavujú záujem o takúto možnosť pomoci. Je už len úlohou štúdií a výskumov, ktoré je potrebné v tejto oblasti realizovať, zistiť, či sa študenti skutočne nedostávajú do situácií, kde by túto pomoc využili alebo na túto formu pomoci nie sme len mentálne zrelí.

ZOZNAM GRAFOV

Graf č. 1	Dôvody rozhodnutia študovať v zahraničí.....	31
Graf č. 2	Počet respondentov, ktorí by využili príležitosť študovať v zahraničí.....	31
Graf č. 3	Dôvody odmietnutia a nerozhodnosti ohľadne voľby študovať v zahraničí	32
Graf č. 4	Pocity študentov bezprostredne po príchode do cudziny	33
Graf č. 5	Najväčší stresor bezprostredne po príchode do zahraničia.....	33
Graf č. 6	Pocity študentov po niekoľkých dňoch v cudzine	34
Graf č. 7	Osoby, ktoré boli najväčšou oporou počas pobytu	34
Graf č. 8	Hodnotenie prístupu vyučujúcich	35
Graf č. 9	Informovanosť o možnosti využiť služby školského psychológa či poradcu	36
Graf č. 10	Dôvody nevyužitia odbornej pomoci.....	37
Graf č. 11	Znalosť jazyka cieľovej krajiny.....	37
Graf č. 12	Jazyková a kultúrna pripravenosť študentov	38
Graf č. 13	Adekvátnosť výšky štipendia.....	40
Graf č. 14	Názor na výšku štipendia a jeho vplyv na integráciu	40

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka 1	Zastúpenie žien a mužov v jednotlivých kategóriách	30
Tabuľka 2	Mediánové vyjadrenie jednotlivých osobnostných charakteristík	39

ZOZNAM OBRÁZKOV

Obrázok 1	Akulturačná krivka.....	14
Obrázok 2	Berryho model akulturačných stratégií	20
Obrázok 3	Hofstedeho dimenzie – porovnanie Českej a Slovenskej republiky	26

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BARŠA,P.: Politická teorie multikulturalismu. Brno. Centrum pro studium demokracie a kultury. 2003. 367 str. ISBN 80-7325-0209.

BARŠOVÁ, A., BARŠA, P.: Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2005. ISBN 80-210-3875-6.

BERGER, R., WEISS, T.: Immigration and posttraumatic growth. In: Journal of Immigrant and Refugee services., 2002, roč.1, č.2, str. 21-38.

BERRY, J. W. Cross-cultural psychology: research and applications. 2nd ed. New York, NY: Cambridge University Press, 2002, xxii, 588 p. ISBN 05-216-4617-0.

BERRY, J.W. : Psychology of immigration. In: Journal of Social Issues., 2001, roč.57, č.3, str. 615-631.

BERRY, J.W. Immigration,acculturation and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, č. 46, str. 5-68. [online]. 1997 [cit. 2015-12-02] dostupné na: <http://www.ucd.ie/mcri/resources/Dermot%20Ryan%20Reading.pdf>

BUDŽGOVÁ, R.: Sociológia. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2013. ISBN 978-80-7464-241-8.

BRATSKÁ, M.: Vieme riešiť záťažové situácie? 1. vyd. Bratislava, SPN 1992. ISBN 80-08-01592-6.

ČUMOVÁ, O. Autentický text v interkultúrnej orientovanej cudzojazyčnej edukácii. In ZELENIČKÁ, E. *Medzinárodná vedecká konferencia: Zborník referátov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2006. ISBN 80-8094-026-6.

DIAMANT, J. *Psychologické problémy emigrácie*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1995, 208 s.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H.: Psychologický slovník. Bratislava. Portál, 2000. ISBN 80-7178303X.

- HOFSTEDE, G.: Kultúry a organizace: Software lidské mysli. Praha: Linde nakladatelství, 2007. ISBN 80-86131-70-X.
- HOFSTEDE, G.: Cultural dimensions. [online] 2003. [cit. 2015-12-02]. Dostupné na: <http://www.geert-hofstede.com/>
- HOSPODÁŘOVÁ, I.: Charakteristika české kultury. In: Personál.2001, roč. 7, č 5, s. 13 - 15.
- HREHOVÁ, D., RÁC, I.: Adaptácia na vysokoškolské štúdium – teoretické východiská a čo o tom hovorí prieskum medzi študentmi. In: PEDAGOGIKA, 2015, ročník 6, č. 2: 86-111.
- IRMIŠ, F. : Nauč se zvládat stres. Praha: Nakladatelství Alternativa, 1996. ISBN ISBN 80-85993-02-3.
- KURIC, A.: Uprchlíci a sociální práce. [online] 1997. [cit. 2015-12-02] Dostupné na: http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/pdf/zakladniinformace/vyzkum/auto-vyzkumne-a-odborne-prace/uprchlici-a-socialni-praceaurelian-kuric-1997.html?searched=kuric&advsearch=allwords&highlight=ajaxSearch_highlight+ ajaxSearch_highlight
- KADERÁBKOVÁ, J.: Sociologické heslá. [on-line]. 2000. [cit. 2015-12-02]. Dostupné na: http://nb.vse.cz/kreg/Materialy/REG314/REG314_hesla.htm.
- MATOUŠEK, O.: Slovník sociální práce. 1. vyd. Praha : Portal, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- MIKŠÍK, O.: Psychika osobnosti v období závažných životních a společenských změn. Praha: Karolinum 2009. ISBN 97-8802-461-600-1.
- MISTRÍK, E.: MULTI-KULTI na školách: Metodická příručka pre multikultúrnú výchovu. [on-line]. 2006. [cit. 2015-11-02] Dostupné na: <http://www.multikulti.sk/dok/kapitola-2.pdf>
- NOVÝ, I., SCHROLL-MACHL, S. A KOL.: Interkulturní komunikace v řízení a podnikání. 2. vydání Praha: Management press, 2001. ISBN 80-7261-042-2.

NOVÝ, I., SCHROLL-MACHL, S.: Spolupráce přes hranice kultur. 1. vydání. Praha: Management press, 2005. ISBN 80-7261-121-6.

OBERG, K. Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments. *Practical Anthropology* [online]. 1960, č. 7, s. 177-182 [cit. 2015-12-02], dostupné na: http://agem-ethnomedizin.de/download/cu29_2-3_2006_S_142-146_Repr_Oberg.pdf

PEDERSEN, P. *The five stages of culture shock: critical incidents around the world*. Westport, Conn.: Greenwood Press. [online]. 1995. [cit. 2015-12-9]. ISBN 03-132-8782-1. Dostupné na:

https://books.google.sk/books?id=bgksySFDILQC&pg=PR4&lpg=PR4&dq=PEDERSEN,+P.+The+five+stages+of+culture+shock:+critical+incidents+around+the+world&source=bl&ots=E6FO5TzZue&sig=BrQMy7NOfGqvDRelv93KphJx4_Y&hl=sk&sa=X&ved=0ahUKEwjM0M29nvDJAhWl63IKHc1fC-4Q6AEIUzAH#v=onepage&q=PEDERSEN%2C%20P.%20The%20five%20stages%20of%20culture%20shock%3A%20critical%20incidents%20around%20the%20world&f=false

PRUŽINEC, T.: Ako rozumieť pojmom akulturácia, enkulturácia a inkulturácia? In: *Viera a život, časopis pre kresťanskú orientáciu*, 2005, roč. XV., č.1, s. 59-65.

PRŮCHA, J.: *Interkulturní psychologie: sociologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. 2.vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-280-5.

RUDMIN, F. (2009): Constructs, measurements and models of acculturation and acculturative stress. *International Journal of Intercultural Relations*, 33, s. 106–123.

SEIDLER, P., KURINCOVÁ, V.: *Inklúzia výnimočných študentov v podmienkach vysokých škôl*. Trnava: FF Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2008. ISBN 978-80-8105-007-7.

SMITH, R. A., KHAWAJA, N. A review of the acculturation experiences of international students. *International Journal of Intercultural Relations* [online]. Vol. 35, No. 6, November 2011, pp. 699-713, Copyright © 2013 [cit. 2015-12-02]. Dostupné na: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0147176711000782>

SVĚTLÍK, J.: *Marketing školy*. Zlín: EKKA, 1996. ISBN 80-902200-8-8.

STRIEŽENEC, Š.: Slovník sociálneho pracovníka. Trnava : Vydavateľstvo AD, 1996. ISBN 80-967589-0-X.

ŠÍŠKOVÁ, T.: Menšiny a migranti v České republice. Praha: Portál,2001. ISBN 80-7178-648-9

VETEŠKA, J., PRŮCHA, J.: Andragogický slovník. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3960-1.

YOUNG, I., UHDE. Z.: Proti útlaku a nadvládě: transnacionální výzvy politické a feministické teorii. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2010. ISBN 978-80-7007-341-4.

VAŠEČKA, M.: Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácií v Slovenskej republike. [on-line]. 2009. [cit. 2015-12-10]. Dostupné na:
<http://www.iom.sk/sk/aktivity/integraciamigrantov/dokumenty?download=22%3Apostoje-verejnosti>

ZIMA, M.: Prehľad faktorov ovplyvňujúcich akulturáciu a špecifikácie intervencií sociálnych pracovníkov. [on-line]. 2007. [cit. 2015-12-10]. Dostupné na:
<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/130051604>

PRÍLOHY

Dotazník

Ahojte,

volám sa Ivana Adamišínová a som študentkou fakulty regionálneho rozvoja a medzinárodných štúdií na Mendelovej univerzite v Brne. Týmto by som Vás chcela poprosiť o venovanie pár minút môjmu krátkemu dotazníku, ktorý je venovaný študentom vysokých škôl, ktorí vycestovali študovať do zahraničia v rámci programu ERASMUS.

Váš názor je dôležitý, preto vás prosím o úprimné a pravdivé odpovede. Dotazník je anonymný a všetky získané informácie sú dôverné a budú slúžiť len pre účely bakalárskej práce. Vopred ďakujem za Váš čas.

Vaše pohlavie:

- muž
- žena

Váš vek:

- 18 - 26 rokov
- 26 a viac rokov

Ste študent:

- I. stupňa (Bc.)
- II. stupňa (Mgr./Ing.)
- III. stupňa

Dotazník:

1. Na ako dlho ste vycestovali v rámci programu ERASMUS na zahraničné štúdium?

- 1 semester (doba trvania do 6 mesiacov)
- 2 semestre (doba trvania od 6 do 12 mesiacov)
- dlhšie ako 1 rok

2. Koľkokrát ste absolvovali štúdium v zahraničí prostredníctvom programu ERASMUS?

- 1-krát
- 2-krát
- viac ako 2-krát

3. Za akým účelom ste sa rozhodli pre štúdium v zahraničí? Vyberte najviac 2 možnosti, ktoré u Vás prevládali.

- Príležitosť spoznať krajinu a kultúru
- Zlepšiť si jazykové schopnosti
- Spoznať nových ľudí
- Pracovať v zahraničí popri štúdiu

4. Ak by ste mali opäť príležitosť študovať prostredníctvom programu ERASMUS v zahraničí, využili by ste ju?

- áno
- nie
- neviem

5. Ak ste na predchádzajúcu otázku odpovedali nie/neviem, označte z nasledujúcich možností najviac 3 najvýznamnejšie dôvody Vašej odpovede.

- jazyková bariéra – problém nadviazať či zapojiť sa do konverzácie
- pocit samoty – chýbala mi rodina/priatelia/partner
- nevyhovujúci vzdelávací systém (systém výučby)
- štúdium nesplnilo moje očakávania
- pocit odmietania členmi cudzej kultúry
- nedostatok finančných prostriedkov na zapojenie sa do spoločenského života

6. Aké boli Vaše pocity bezprostredne po príchode do novej krajiny?

- eufória – nadšenie zo zmeny
- obavy, pocit neistoty a strach – všetko bolo nové

7. Čo bol pre Vás najväčší problém bezprostredne po príchode do zahraničia? Vyberte 2 možnosti.

- jazyková bariéra
- pocit samoty, odlúčenie od rodiny, partnera
- iná kultúra, zvyky, tradície
- odlišný systém výučby

8. Aké boli Vaše pocity po niekoľkých dňoch strávených v zahraničí?

- nadšenie zo zmeny a spoznania nových rôznych ľudí, kultúry
- pocit neistoty a nezapadnutia do kolektívu a spoločnosti, pocit, že štúdium a pobyt nevládnem, všetko bolo iné ako moje predstavy a očakávania

9. Kto Vám bol najväčšou oporou v ťažkých chvíľach?

- rodina, priatelia, partner/ka
- spolubývajúci/a
- pedagógovia
- školský psychológ/ poradca

10. Ako hodnotíte prístup vyučujúcich?

- Veľmi pozitívne
- Skôr pozitívne
- Skôr negatívne
- Negatívne

11. Bolo Vám počas štúdia k dispozícii poradenské centrum či školský psychológ, na ktorého ste sa mohli v prípade potreby obrátiť? Študijné oddelenie neberieme v úvahu.

- áno
- nie
- neviem

12. Využili ste služby školského poradcu či psychológa?

- áno
- nie

13. V prípade, že ste na predchádzajúcu otázku odpovedali nie/neviem vyberte dôvod Vašej odpovede.

- nemyslím si, že by mi mohol pomôcť
- nepotreboval som odbornú pomoc
- mal by som pocit osobného zlyhania a slabosti
- nevedel som o takejto možnosti
- na škole sme mali k dispozícii len študentské centrum

14. Ovládali ste jazyk krajiny, do ktorej ste vycestovali?

- áno - aktívne
- áno – pasívne
- nie – komunikoval som sa výhradne v anglickom jazyku

15. Navštevovali ste jazykové kurzy alebo ste sa snažili akokoľvek oboznamovali so zvykmi krajiny, do ktorej ste vycestovali ?

- áno
- skôr nie
- nie

16. Do akej miery Vás vystihujú nižšie uvedené osobnostné charakteristiky? Pri každej charakteristike vyznačte krížikom len jedno políčko, podľa toho do akej miery u Vás táto osobnostná charakteristika prevláda.

Schopnosť ľahko nadväzovať kontakty	áno	☐	☐	☐	☐	☐	☐	nie
Tolerancia voči iným kultúram	áno	☐	☐	☐	☐	☐	☐	nie
Ochota učiť sa nové veci	áno	☐	☐	☐	☐	☐	☐	nie
Ochota rešpektovať hodnoty inej kultúry	áno	☐	☐	☐	☐	☐	☐	nie
Ochota prijať hodnoty diametrálne odlišnej kultúry	áno	☐	☐	☐	☐	☐	☐	nie
Presvedčenie a viera vo vlastné hodnoty	áno	☐	☐	☐	☐	☐	☐	nie
Schopnosť obhájiť si vlastné hodnoty v prostredí cudzej väčšinovej kultúry	áno	☐	☐	☐	☐	☐	☐	nie
Sebavedomie a sebaistota	áno	☐	☐	☐	☐	☐	☐	nie
Komunikatívnosť	áno	☐	☐	☐	☐	☐	☐	nie
Odolnosť voči stresu	áno	☐	☐	☐	☐	☐	☐	nie

